

M I E T I N T Ö

Euroopan reformatoristen kirkkojen Leuenbergin konkordiasta

1 9 7 4

Kirkon ulkomaanasiaain toimikunnalle

Kirkon ulkomaanasiaain toimikunta asetti 17.04.1973 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin valmistella Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kantaa lopulliseen Leuenbergin konkordiaehdotukseen. Työryhmän jäseniksi kutsuttiin dosentti Fredric Cleve, dosentti Tuomo Mannermaa ja piispa John Vikström. Työryhmä valitsi puheenjohtajakseen piispa Vikströmin ja sihteerikseen dosentti Cleven. Työryhmä on pitänyt 22 kokousta. Työryhmä on pyytänyt prof. Kauko Piriseltä asiantuntijalausunnan Leuenberg-konkordian mahdolliseen hyväksymiseen liittyvistä oikeudellisista näkökohdista. Saatettuaan työnsä päätökseen työryhmä luovuttaa mietintönsä ulkomaanasiaain toimikunnalle. Työryhmä esittää yksimielisesti kolme suositusta. Työryhmän jäsen dosentti Mannermaa ei ole kuitenkaan voinut yhtyä ponsien perusteena olevaan konkordian kokonaistulkintaan ja on sentähden liittännyt mietintöön eriävän mielipiteensä.

Helsingissä 27. elokuuta 1974

John Vikström

Fredric Cleve

Tuomo Mannermaa

1. Historiallinen katsaus

1.1. Leuenbergin konkordian historiallinen tausta

1.1.1. Luterilaisten ja reformoitujen väliset suhteet ennen vuotta 1900

1500-luvun reformaatio ei ollut yhtenäinen ilmiö. Kirkolliset uudistuspyrkimykset, jotka huipentuivat Lutherin reformatorisiin oivalluksiin, kehittyivät pian eri suuntiin. Jo 1520-luvun loppupuolella voitiin tehdä ero uskonpuhdistuksen kolmen päälinjan välillä luterilaisiin, reformoituihin ja spiritualisteihin. Näiden lisäksi vaikuttivat edelleen keskiajan nk. esireformatoriset liikkeet, valdolaiset ja Böömin veljet.

Syy tähän pirstoutumiseen oli ennen muuta erilainen käsitys Raamatusta ja armonvälineistä. Sen takana taas oli erilaiset näkemykset Jumalan ja maailman, Jumalan ja ihmisen välisestä suhteesta. Myöskin filosofisessa peruskatsomuksessa uskonpuhdistajat edustivat erilaisia kantoja.

Uskonpuhdistajien välillä vallitsevia eroja pidettiin niin merkittävinä, ettei Lutheria, Zwingliä tai Calvinia kannattavilla kirkkoilla ollut keskenään kirkollista yhteyttä. Kirkollisella yhteydellä ymmärrettiin reformaatioaikana opillista yksimielisyyttä (consensus de doctrina). Kirkollinen yhteys oli tunnustuksellista yhteyttä. Kun tunnustuksellinen yhteys oli särkynyt, ei saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyttä voinut olla olemassa. Rinnan luterilaisten ja reformoitujen välillä käytyjen teologisten selvittelyjen kanssa esiintyi kuitenkin koko ajan voimakkaita pyrkimyksiä kirkollisen yhteyden aikaansaamiseksi reformaation molempien suuntien kesken. Useat luterilaiset ja reformoidut olivat sitä mieltä, että heillä oli paljon yhteistä kristinuskon sanoman tulkinnoissaan ja henkilöt, jotka tunsivat vastuuta reformaation poliittisista seuraamuksista, olivat halukkaita pitämään yllä uskonpuhdistuskirkkojen välistä yhteyttä. Jo vuonna 1529 Hessenin maakreivi Filip järjesti Martin Bucerin aloitteesta keskustelun Lutherin ja Zwinglin välillä Marburgissa. Keskustelu epäonnistui, koska osapuolet eivät päässeet yksimielisyyteen ehtoolliskysymyksessä. Wittenbergin sopimus vuonna 1536 lähensi Saksin, Etelä-Saksan ja Sveitsin uskonpuhdistusta toisiinsa, joskin hajaannus pian lisääntyi eikä vuoden 1540 jälkeen Lutherin ja sveitsiläisten kuilua enää saatu umpeen.

Augsburgin uskonrauhassa 1555 hyväksyttiin periaate, jonka mukaan jokaisessa maassa tuli olla ainoastaan yksi kirkko, joko luterilainen tai roomalaiskatolinen. Westfalenin rauhan jälkeen 1648 jossakin maassa saattoi olla myös reformoitu kirkko. Tämän seurauksena erityisesti Saksassa vedettiin jyrkkiä territoriaalisia rajoja luterilaisten ja reformoitujen välille. Eräissä maissa, esim. Hessenissä ja Brandenburgissa, oli kuitenkin 1600-luvulla sekä luterilaista että reformoitua väestöä, ja tämä johti valtiovallan yrityksiin tasoittaa tunnustusten välisiä vastakohtaisuuksia. Näitä pyrkimyksiä asettui tukemaan nk. synkretistinen Helmstedtin teologia, kun sitä vastoin luterilainen ortodoksia vastusti niitä. Pietismin ja valistuksen individualistinen kristinuskonkäsitys lievensi 1700-luvulla tunnustuksellisia vastakkaisuuksia, olkoon että territoriaalinen jakaantuma luterilaisten ja reformoitujen välillä säilyi entisellään.

Wienin kongressissa 1815 Saksan valtioiden väliset rajat muutuivat niin että useimpien valtioiden väestön nyt muodostivat niin luterilaiset kuin reformoidutkin. Tästä huolimatta haluttiin säilyttää se periaate, että kussakin maassa oli yksi kirkko. Tämä taas johti luterilaisten ja reformoitujen välisten unionien syntymiseen. Unionit muodostettiin Preussissa 1817, Nassauissa 1817, Hanaussa 1818, Pfalzissa 1818, Anhaltissa 1820, Badenissa 1821, Waldeck-Pyrmontissa 1821 ja Hessen-Darmstadtissa 1822. Useimmissa tapauksissa tyydyttiin luomaan kirkkoille yhteishallinto ja joissakin tapauksissa myös yhteinen jumalanpalvelus. Seurakunnat saivat myöhemminkin itse päättää liittymisestä luterilaisiin, reformoituihin tai unioituihin, ja papit velvoitettiin uskollisuuteen joko luterilaisille tai reformoiduille tunnustuskirjoille. Luterilaiset ja reformoidut kirkonjohdot pidättivät itselleen oikeutta ratkaista tunnustusta koskevat kysymykset. Badenissa pyrittiin kuitenkin aikaansaamaan nk. konsensusunioni, missä luterilaisia ja reformoituja tunnustuskirjoja pidettiin sitovina vain niiltä osin kuin ne olivat keskenään sopusoinnussa, ja kysymyksissä, joissa tied erosivat, koetettiin löytää uudet yhteiset määritelmät. Unionipyrkimykset kokivat voimakasta vastustusta tunnustuksellisten luterilaisten

piirien taholta ja tämä johti mm. Preussissa evankelisluterilaisen vapaakirkon syntymiseen vuonna 1845. Luterilaisten ja reformoitujen väliset vastakohtaisuudet ovat jättäneet jälkensä myöskin Ruotsin ja Suomen kirkkohistoriaan. Vuodesta 1527 vuoteen 1593 kirkkomme oli evankelinen kansalliskirkko, jossa luterilaisuus, kalvinilaisuus ja roomalaiskatolinen reformismi yhdessä vaikuttivat. Reformoitu teologia vaikutti erityisesti Erik XIV:n hallituskaudella 1560-68, jolloin ennen kaikkea arkkipiispa Laurentius Petri taisteli sitä vastaan. Myös Kaarle-herttualla oli sympatioita reformoitua kristillisyyttä kohtaan. Uppsalan kokouksen päätökset vuonna 1593 merkitsivät kuitenkin sitä, että kirkkomme muodostui tietoisesti luterilaiseksi ja uskonnonpakon toteutuminen vuonna 1604 teki luterilaisesta kristinuskontulkinnasta ainoan sallitun. Synkretistisellä teologialla, jonka piirissä reformoituihin suhtauduttiin suuremmalla ymmärtämyksellä, oli vuoden 1660 vaiheilla puolestapuhujanaan Turun piispa Johannes Terserus. Terseruksen käsityksiä asettui vastustamaan Turun yliopiston professori Enevald Svenonius, joka osallistui myös luterilaisen ortodoksian unionipyrkimyksiä vastaan käymään taisteluun Hessenissä. Luterilaisen ortodoksian voittoa Ruotsissa ja Suomessa merkitsi lopulta Terseruksen erottaminen virasta ja koko Sovinnonkirjan hyväksyminen kirkon tunnustukseksi vuonna 1664. Vasta 1741 saivat reformoitua uskoa tunnustavat ulkomaalaiset oikeuden vapaaseen uskonnonharjoittamiseen. Ainuttakaan reformoitua seurakuntaa meillä ei kuitenkaan perustettu.

Kehitys sellaisissa maissa, joissa joko luterilaiset tai reformoidut olivat enemmistönä, kulki suurin piirtein samaan suuntaan kuin Ruotsissa ja Suomessa. Maissa joissa molemmat olivat vähemmistön asemassa, kuten esim. Itävallassa, Unkarissa ja Ranskassa, tunnustuskunnat olivat yhteistyössä keskenään. Sama pappi saattoi esim. hoitaa sekä luterilaisten että reformoitujen keskuudessa papinvirkaa, ja molempien kirkkojen jäsenillä oli mahdollisuus yhteisiin ehtoollisiin.

1.1.2. Uusia motiiveja luterilaisten ja reformoitujen välisessä kanssakäymisessä 1900-luvulla

1900-luvulla saivat suurelta osalta uudet motiivit luterilaisia

ja reformoituja etsimään lähempää keskinäistä yhteyttä. Suhde valtiovaltaan oli useissa tapauksissa ratkaiseva tekijä. Kirkkoihin kohdistettu poliittinen painostus kansallissosialistisessa Saksassa johti tunnustuksellisia luterilaisia, reformoituja ja unioituja muodostamaan yhdessä tunnustuskirkon (Die bekennende Kirche) Barmenin synodissa 1934. Toisen maailmansodan jälkeen ovat monet luterilaiset ja reformoidut kirkot Keski- ja Itä-Euroopassa olleet yhteisen tehtävän edessä koettaessaan löytää roolinsa sosialistisessa yhteiskunnassa. Laaja muuttoliike, joka alkoi toisen maailmansodan aikana ja joka on yhä käynnissä on pirstonut aikaisemmin tunnustuksellisesti yhtenäiset alueet. Kirkko on joutunut vaikeiden sielunhoidollisten ongelmien eteen, ja monet ihmiset ovat kadottaneet tunnustuksellisen identiteettinsä. Ei ole ollenkaan harvinaista, että henkilö kastetaan reformoidussa, konfirmoidaan luterilaisessa ja vihitään avioliittoon unioidussa kirkossa ilman että asianomainen kokee siinä mitään luonnontonta tai outoa. Historiallinen raamatuntutkimus samoin kuin Karl Barthin teologia ovat myös vaikuttaneet kaikkien uskonpuhdistuskirkkojen lähentymiseen. Tätä taustaa vasten on ollut luonnollista että luterilaiset ja reformoidut kirkot ovat kirkkoina pyrkineet lähemmäksi toisiaan. Lähentyminen on tapahtunut joko yksittäisissä maissa taikka sitten Kirkkojen maailmanneuvoston, Luterilaisen ja Reformoidun maailmanliiton puitteissa. Niissä maissa joissa luterilaiset kirkot ovat olleet vähemmistöinä, kuten esim. Ranskassa, Itävallassa, Puolassa, Unkarissa ja Tsekkoslovakiassa on eri tavoilla koetettu aikaansaada kirkollista yhteyttä reformoitujen ja luterilaisten kesken; jossakin määrin vastaavaa voidaan todeta Hollannissa, missä kirkollinen tilanne on sangen hajanainen. Niissä maissa taas, joissa jompi kumpi kirkoista on ollut hallitsevassa asemassa, eivät tämänlaiset yhteyspyrkimykset ole olleet ajankohtaisia.

1.1.3. Uskonpuhdistuskirkkojen väliset keskustelut Saksassa

Leuenbergin konkordian ymmärtämiselle on tärkeä merkitys sillä keskustelulla, jota luterilaiset, reformoidut ja unioidut kir-

kot ovat käyneet Saksan maaperällä. Sen lähtökohta on tunnustus-kirkon Barmenissa 29. - 31.5.1934 pitämä kirkolliskokous. Kirkolliskokous hyväksyi ja julkaisi teologisen selityksen Saksan evankelisen kirkon tilanteesta. Erityisesti reformoidulla ja unioidulla taholla toivottiin, että Barmenin deklaraatiosta muodostuisi eräänlainen unionitunnustus. Käsityksenä oli, että evankelisen kirkon ykseys oli toteutunut silloin kun kirkko vaikeassa kriisitilanteessa tunnusti uskonsa, ja että kirkon oli nyt säilytettävä tämä ykseytensä tunnustamalla aina uudestaan uskonsa. Katsottiin, että Barmenissa tunnustuskirkko oli esiintynyt yhtenä kirkkona kaikkien tunnustusten kanssa sopusoinnussa olevalla ja samalla tunnustusten väliset rajat ylittävällä tavalla. Luterilaisella taholla oltiin sitä vastoin sillä kannalla, että Barmenin julistus ei kilpaillut kirkon vanhojen tunnustusten kanssa, vaan tulkitsi isien todistusta äärimmäisen polttavassa kysymyksessä. Siksi oli lähdettävä kirkon olemassaolevista tunnustuksista, mikäli halusi lähemmin selittää ja soveltaa Barmenin julistusta. Näin tunnustuskysymyksessä päädyttiin lopulta kahteen erilaiseen käsitykseen. Reformoiduille ja unioiduille tunnustus oli kirkon aktueelli toimenpide, jonka kirkko suorittaa tietyssä tilanteessa. He siirsivät tästä syystä painopisteen itse tunnustamiseen. Luterilaiset taas korostivat tunnustuksen opillista sisältöä ja sen sisällöllistä yhteyttä kirkon historiallisiin tunnustuksiin.

Tunnustuskirkon piirissä myös kysymys ehtoollisyhteydestä muodostui keskeiseksi. Useilla tahoilla katsottiin, että yhteinen maailmaan kohdistuva todistus ja yhteinen tunnustautuminen Kristukseen sai vahvistuksen yhdessä vastaanotetussa ehtoollisessa ja että yhteinen ehtoollisen vietto antoi voimaa uuteen tunnustamiseen ja vahvisti tietoisuutta uudesta ja syvästi koetusta yhteenkuuluvuudesta. Erityisesti unioidun kirkon piirissä haluttiin lisäksi löytää ehtoollisyhteydelle myös teologista pohjaa. Preussin unioitu kirkko selitti kirkolliskokouksessaan Halleissa vuonna 1937, että erilaisuudet ehtoollista koskevassa kysymyksessä luterilaisten ja reformoitujen välillä koskivat Herran itseilmoituksen tapaa ehtoollisessa, eivät sitä että Herra itse on ehtoollisen lahja. Siksi kirkolliskokous korostikin, että luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen yhteinen ehtoollisen

vietto ei ole ristiriidassa pyhän ehtoollisen raamatunmukaisen hoidon kanssa. Tähän Saksan evankelis-luterilaisen kirkon neuvosto vastasi, että ehtoollisyhteys on kirkollisen yhteyden todistus ja vahvistus, ja että kirkollinen yhteys puolestaan edellyttää tunnustuksellista yhteyttä. Luterilaiset katsoivat, että he eivät ilman reformoitujen kanssa käytävää opillista keskustelua voineet yhtyä siihen käsitykseen, että opillinen eroavuus luterilaisten ja reformoitujen välillä ei koske sitä, että Herra itse on ehtoollisen lahja. Näin muotoutui kaksi eri kantaa kysymykseen ehtoollisyhteydestä. Reformoidut ja varsinkin unioidut kirkot olivat sitä mieltä, että ehtoollisyhteys voitaisiin toteuttaa uskonpuhdistuskirkkojen kesken jo ehtoollisen lahjaa koskevan yhtäläisen tulkinnan pohjalla. Luterilaiset taas kytkivät toisiinsa ehtoollisyhteyden ja kirkollisen yhteyden ja tulkitisivat tunnustuksellisen yhteyden tai ainakin opillisen keskustelun ehtoollisesta edellytykseksi ehtoollisyhteydelle.

Erilaiset näkemykset tunnustuksesta ja ehtoollisyhteydestä johtivat tunnustuskirkon sisäisiin erimielisyyksiin ja aikaansaivat suuria vaikeuksia kun Die Evangelische Kirche Deutschlands (EKD) vuosina 1945-48 syntyi. EKD:n nk. veljesneuvosto, jonka juuret olivat tunnustuskirkossa, esitti vuonna 1946, että kaikki uskonpuhdistuskirkkojen kristityt ovat yhtä siinä evankeliumissa, josta vanhan kirkon ja reformaation tunnustukset todistavat ja että eroavuudet heidän välillään olivat perua reformatorisista tunnustuksista. Veljesneuvosto tähdensi sitä, että on oikein jos kukin ottaa vakavasti oman tunnustuksensa, mutta on vastustettava jokaista, joka tunnustukseensa viitaten kieltää sen lahjan ja tehtävän, jonka Jeesus Kristus on antanut kaikille yhteisesti ja tulee näin kieltäneeksi mahdollisuuden yhteiseen tunnustamiseen ja toimintaan. Veljesneuvosto pyrki tulkitsemaan EKD:n kirkoksi sikäli kuin eri kirkot jotka liittyivät EKD:hen, säilyttivät oman tunnustuksensa ja kirkkojärjestyksensä. Tämän mukaisesti veljesneuvosto ehdotti, että jonkun EKD:hen kuuluvan kirkon jäsenet voisivat osallistua minkä muun tahansa EKD:hen kuuluvan kirkon ehtoollisen viettoon, ja että jonkun jäsenkirkon pappi voisi tilapäisesti hoitaa virkaa missä tahansa EKD:n piiriin kuuluvassa kirkossa. Asianomaisten tunnustus ei saisi olla tälle esteenä.

Veljesneuvoston käsitystä ei hyväksytty luterilaisten taholla. Luterilaiset kirkot muodostivat Saksan yhdistyneen evankelis-luterilaisen kirkon (Die Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands, VELKD) ja hyväksyivät sääntönsä 8.7.1948, viisi päivää aikaisemmin kuin EKD sai oman perusjärjestyksensä. VELKD rakentaa Raamatun ja luterilaisten tunnustuskirjojen pohjalle. Kirkoilla, jotka kuuluvat VELKD:iin, on täydellinen kirkollinen ja ehtoollisyhteys keskenään ja VELKD ymmärtää itse itsensä kirkoksi, koska sillä on yhteinen tunnustus ja se suorittaa tiettyjä kirkollisia tehtäviä. EKD:tä VELKD ei pitänyt kirkkona vaan näki siinä kirkkojen liiton.

Treysan kirkolliskokouksessa 1947 Saksan uskonpuhdistuskirkot pääsivät yksimielisyyteen siitä että EKD on luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen kirkkojen muodostama liitto. Samalla painotettiin sitä, että tässä kirkkojen muodostamassa liitossa toteutuu kirkko Uuden testamentin merkityksessä Jumalan sanan yhteisessä kuulemisessa. Luterilaisten näkemys oli siis laajasti ottaen päässyt voitolle, joskin sitä oli jossakin määrin modifioinut veljesneuvoston pyrkimys nähdä EKD kirkkona.

Luterilaisten käsitys vaikutti myös ehtoollisyhteyden käsitteeseen EKD:n piirissä. EKD:n perusjärjestyksessä vuodelta 1948 lausutaan, että täydellistä yksimielisyyttä ehtoollisopissa ei vallitse. Jotkut kirkot sallivat ehtoolliselleen jäseniä kaikista EKD:n jäsenkirkoista heidän tunnustuksestaan riippumatta, ja ainutkaan kirkko ei asetu torjuvalle kannalle sellaisissa tapauksissa, joissa sielunhoidollinen vastuu tai seurakuntien välinen yhteys sitä vaatii. Perusjärjestyksessä lausutaan myös, että sananpalvelijaa ei kiellätä julistustehtävästä toista tunnustusta edustavissa seurakunnissa jäsenkirkon voimassa olevien määräysten puitteissa. Täten siis yksityiset jäsenkirkot ratkaisevat, miten laajasti saarnatuoliyhteyttä voidaan toteuttaa kirkkojen kesken.

Tunnustukseen liittyvät ongelmat tulivat uudelleen ajankohtaiseksi Saksassa, kun Preussin unioitu kirkko, joka myöhemmin otti nimekseen Die Evangelische Kirche der Union (EKU), perustettiin uudelleen. EKU:n perusjärjestysluonnos lähetettiin toisille Saksan kirkkoille tiedoksi ja kannanottoja varten. Eriytyisen suurta mielenkiintoa kohdistettiin tällöin perusjärjestyksen ensimmäi-

seen artikkeliin, joka kuuluu: "Vanhan Preussin evankelinen, unioitu kirkko on evankeliumin palveluksessa oleva yhteenliittyneiden jäsenkirkkojen muodostama yhteisö. Se pitää yllä yhteyttä kirkollisessa elämässä siinä yhteenliittyneiden luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen seurakuntien piirissä. Sillä on yhteys Jumalan sanan julistamisessa. Kaikissa jäsenkirkoissa sallitaan kaikille niille, jotka lukeutuvat EKD:n hyväksymiin tunnustuksiin rajoituksetta pääsy ehtoolliselle edellyttäen, että se ei loukkaa yleistä kirkkokuria. Se kutsuu jäseniään kuuntelemaan veljiensä uskontodistusta, kantamaan yhteisessä kuuliaisuudessa Jumalan sanan totuutta ja lupauksia kohtaan vallitsevien opillisten erilaaisuuksien aiheuttamaa vammaa ja elämään ja kasvamaan yhteisessä evankeliumin tunnustamisessa". VELKD:n johtava piispa Meiser totesi eräässä kirjeessään EKU:n pääsynodin puheenjohtajalle, tohtori Kreyssigille, että se teologinen ja kirkko-oikeudellinen näkemys, joka oli luonnoksen pohjana, oli täysin vastakkainen sille näkemykselle jolle VELKD rakentui. VELKD oli lähtenyt siitä, että tunnustus on ratkaiseva seikka jokaisen kirkon olemassaololle ja tehtävän suorittamiselle. Ehdotuksesta EKU:n perusjärjestykseksi sitä vastoin puuttuu selvä tunnustuksellinen pohja. Siksi Meiser ei halunnut myöntää EKU:lle oikeutta pitää itseään kirkkona. Hän valitti myöskin sitä, että perusjärjestyksessä ei ollut sisällytetty niiden pappien ja ryhmien suoja koskevia määräyksiä, jotka halusivat EKU:n piirissä pitää kiinni tunnustuksestaan. Tri Kreyssig vastasi, että perusjärjestys rakentui kahdelle kirkkotaistelusta saadulle tulokselle. Toisaalta kirkot olivat paneutuneet tunnustukseensa ja löytäneet tien omaan erityiseen tunnustukseen, mutta toisaalta kirkot olivat hädän hetkenä syvän yhteisymmärryksen vallitessa tunnustaneet yhdessä Herran Kristuksen. Tämä yhteinen todistus käsitettiin alusta pitäen suureksi ja velvoittavaksi lahjaksi Jumalalta. Kristityt eri tunnustuksista saivat mahdollisuuden kuunnella toisiaan ja yhtyä yhteiseen tunnustukseen sellaisella tavalla joka oli velvoittava. Tämä mahdollisuus ja velvoitus ei enää salli Preussin unioniin lukeutuvia kirkkoja jättämään toisiaan. Kreyssig tuo siis esille saman näkökannan tunnustuskysymykseen kuin EKD:n veljesneuvosto. EKU:n perustaminen merkitsi, että tämä näkökanta löi itsensä läpi suuremmassakin kirkollisessa kentässä

siitä huolimatta, että EKD ei sitä hyväksynyt. Piispa Meiser kirjoitti lopulta kirjeen, missä hän valitti sitä, että EKD:ta oli sen perusjärjestys vienyt hallinnollisesta unionista konsensusunionin suuntaan. Piispa Meiser korosti, että luterilaiset eivät voi erottaa toisistaan Jumalan sanan julistamista ja kirkon tunnustusta sillä tavalla että maanpäällisen kirkon yhteyden voitaisiin sanoa perustuvan "yksinomaan" evankeliumin julistamiseen mutta ei "kirjaimia myöten yhtäläisiin tunnustuskirjoihin". Luterilaiset eivät voi ajatella evankeliumin julistamista reformation tälle antamassa merkityksessä ilman että julistajan selvä sitoutuminen kirkon tunnustukseen on julistuksen perustana. Augsburgin tunnustus julistaa opillisen yksimielisyyden (consensus de doctrina) kirkon ykseyden ainoaksi perustaksi. Opilla on kuitenkin sisäpuolenaan teologinen konsensus, joka sitoo luterilaisia sikäli kuin he haluavat pysyä luterilaisina sekä ulkopuolenaan sanan julistaminen seurakunnalle. Sanan julistaminen ja oppi ovat yhden ja saman asian kaksi puolta. Pyhä Raamattu säännöttää ja oikoo jatkuvasti tunnustuksen sanamuotoja, mutta tunnustus on avain Pyhään Raamattuun. Piispa Meiser alleviivasi, että luterilaisten ja reformoitujen yhteisten ponnistelujen kohde tulisi entistä voimakkaammin olla consensus doctrinae, ja että keskustelun julistuksen perustasta ei saisi laantua, vaan pikemmin saada se entistä vakavammin käyntiin.

Myös kysymys ehtoollisyhteydestä tuli pariin otteeseen ajankoh- taiseksi Saksassa 1950-luvulla käydyissä keskusteluissa. Kirk- kujen maailmanneuvoston Faith and Order-toimikunnan kokouksessa Lundissa 1952 käytyihin keskusteluihin liittyen VELKD:n ekumee- ninen valiokunta julkaisi vuonna 1954 muistion, joka kosketteli ehtoollis- ja kirkollisen yhteyden Uuden testamentin todistamak- si Kristuksen ruumiinjäsenten yhteenkuuluvuudeksi, joka on seu- rausta niiden yhteydestä Kristukseen ja joka täällä maan päällä ilmenee konkreettisesti seurakunnissa, hiippakunnissa ja kirkois- sa. Ehtoollisyhteydellä valiokunta tarkoitti sitä ehtoollisvie- raiden keskinäistä yhteenkuuluvuutta, joka on perua yhteisestä osallisuudesta Kristuksen ruumiiseen ja vereen. Kirkollinen ja ehtoollisyhteys edellyttävät valiokunnan mukaan toisiaan, ja tällöin on muistettava että kirkollinen yhteys on enemmän kuin kaste, jolle se perustuu, ja enemmän kuin ehtoollinen, jonka vä-

lityksellä se toteutuu. Kirkolliseen yhteyteen kuuluu myöskin saman evankeliumin yhteinen julistaminen samoin kuin yhteinen uskontunnustus. Eräät valiokunnan jäsenet olivat kuitenkin sitä mieltä, että voitaisiin tehdä ero ehtoollisyhteyden ja saman tunnustuskirkon jäsenyyden välillä, ja että olisi mahdollista olla ehtoollisyhteydessä kaikkien niiden kanssa, joita rakkauden pohjalta tehdyn arvion mukaan voidaan pitää Kristuksen ruumiin jäseninä. Valiokunta huomautti, että Uusi testamentti tuntee ai-noastaan eskatologisen vastakohtaisuuden kirkon ja heresien välillä, mutta että nyt on pakko ottaa huomioon ne olemassaolevat tunnustukset, joiden kanssa ei ole täydellistä opillista eikä niin muodoin myöskään kirkollista yhteyttä, mutta joita ei kuitenkaan voi pitää hereettisinä. Jotkut valiokunnan jäsenet ajattelivatkin tästä syystä, että luterilaiset kirkot voisivat ryhtyä neuvotteluihin rajoitetusta kirkollisesta ja ehtoollisyhteydestä toista tunnustusta edustavien kirkkojen kanssa. Näissä neuvotteluissa pitäisi saada varmuus siitä, että kasteen sakramentin opetuksessa ja hoidossa ollaan yksimielisiä, että ehtoollisen realiteetista pidetään kiinni siinä merkityksessä että Kristuksen ruumis ja veri tosiasiallisesti jaetaan leivässä ja viinissä, että julistuksen soteriologinen keskipiste säilytetään väärentämättömänä (solus Christus, sola scriptura, sola gratia ja sola fides) ja että tietty määrä yhteistä uskontietoa kysymyksessä ehtoollisesta voi tulla esille. Useat valiokunnan jäsenet katsoivat kuitenkin, että luterilainen kirkko ei voi hyväksyä interkommuuniota niiden kirkkojen kanssa, joiden se ei tiedä olevan täydellisessä yhteydessä. Kirkon tosi ykseys on mahdollinen vasta kun täydellinen ja aito consensus de doctrina evangelii et de administratione sacramentorum vallitsee; vasta silloin käy mahdolliseksi toteuttaa kirkollinen ja ehtoollisyhteys.

Eräänä yrityksenä ratkaista ehtoollisyhteyden aiheuttamia ongelmia voidaan pitää nk. Arnoldshainin teesejä jotka luterilaisista, reformoiduista ja unioiduista teologeista kokoonpantu toimikunta laati vuonna 1957. EKD oli asettanut tämän toimikunnan jo vuonna 1950 ja valinnut siihen johtavien kirkonmiesten lisäksi eksegeetiikan ja systemaattisen teologian edustajia. Toimikunnan jäsenistä vain yksi, nimittäin prof. Ernst Sommerlath, suhtautui pidättyvästi teeseihin. Kirkkojen piirissä teeseihin suhtauduttiin

eri tavoin. Kaikki EKD:n reformoidut ja unioidut kirkot hyväksyivät ne ja ilmoittivat olevansa valmiit täydelliseen ehtoollisyhteyteen kaikkien EKD:n jäsenkirkkojen kanssa. VELKD:n teologinen valiokunta sitä vastoin esitti teesejä vastaan ankaraa kritiikkiä eikä tyytynyt selitykseen, jonka teesit laatinut toimikunta antoi. Lopputulokseksi jäi, että valtaosa VELKD:n jäsenkirkkoista hylkäsi teesit. Enemmistön käsitys oli, että ehtoollisyhteys merkitsee täydellistä kirkollista yhteyttä ja että kirkollinen yhteys ei taas ole mahdollinen ilman tunnustuksellista yhteyttä. Consensus de doctrina-vaatimuksesta pidettiin kiinni ja tulkittiin, että opillista yksimielisyyttä ei Arnoldshainin teeseissä oltu saavutettu. Olennaisia oppia koskevia erimielisyyksiä, kuten kirkon ja tunnustuksen välistä suhdetta, Jumalan sanan ja Pyhän Raamatun suhdetta, lain ja evankeliumin välistä suhdetta, kahden regimentin ja predestinaatio-oppia ei oltu ollenkaan käsitelty.

Vuoden 1968 jälkeen kehitys Saksan liittotasavallassa kulki eri teitä kuin Saksan demokraattisessa tasavallassa. Jälkimmäisessä muotoutui Der Bund der Evangelischen Kirchen in der DDR, jonka puitteissa uskonpuhdistuskirkot koettivat antaa liittolleen voimakkaammin kirkon leiman. Tämä kehitys oli samansuuntainen Saksan demokraattisen tasavallan pyrkimyksille saada asemalleen suvereenina ja itsenäisenä valtiona yleinen tunnustus. EKD rajoitui Saksan liittotasavaltaan, ja täälläkin koetettiin nyt voimakkaammin korostaa EKD:n luonnetta kirkkona. Jossakin määrin tähän suuntaan onkin edistytty, vaikkakaan ei näytä todennäköiseltä, että Saksan liittotasavallassa tulisi olemaan mahdollisuuksia yhtenäisen Saksan evankelisen kirkon perustamiseen. Etenkin luterilaisissa kirkkoissa asennoidutaan useilla tahoilla torjuvasti sellaiseen EKD:n perusjärjestyksen tarkistamiseen, joka nykyistä suuremmassa määrin antaisi EKD:lle kirkon luonteen ja näin riistäisi yksityisiltä kirkoilta niiden tunnustuksellisen omaleimaisuuden.

Toisaalta on kuitenkin juuri luterilaisten taholla Saksassa koetettu vuoden 1968 jälkeen löytää keinoja lähemmän yhteyden toteuttamiseksi reformoituihin ja unioituihin. VELKD:n teologinen toimikunta laati vuonna 1968 esityksen kirkollisen yhteyden suuntaviivoista (Theologische Leitsätze zur Kirchengemeinschaft).

jotka toimikunnan oman arvion mukaan ovat sopusoinnussa luterilaisen tunnustuksen intentioiden kanssa. Nämä suuntaviivat torjuvat toisaalta yritykset ottaa esille ja koettaa ratkaista reformaation aikaisia oppiriitoja niiden historiallisessa muodossa ja toisaalta sen käsityksen, että tunnustus sisältää ainoastaan tunnustamisen uskossa ja elämässä, joten sitä ei voida muotoilla opiksi ja selventää keskusteluilla. Sitä vastoin toimikunta katsoi, että on lähdettävä Augsburgin tunnustuksen seitsemännen artikkelin kirkkoa koskevasta osasta ja otettava tällöin huomioon tämän tunnustuksen alkuperäinen historiallinen situaatio, myöhempi kirkkohistoriallinen kehitys sekä tämänhetkinen teologinen tilanne. Näin tullaan havaitsemaan, että vanhurskauttamisen evankeliumi merkitsee reformaation teologiassa keskipistettä ja rajoja. Luterilainen tunnustus näkee evankeliumin uskoaluovan julistamisen kirkollisen yhteyden ainoana kriteerinä. Riittävä perusta kirkolliselle yhteydelle eri kirkkojen kesken on olemassa silloin kun kirkot ovat yksimielisiä opissaan vanhurskauttamisen evankeliumista (doctrina evangelii justificationis), kun varauksetta opetetaan kasteessa ja ehtoollisessa läsnäolevaa Kristuksen tekoa, kun ei aseteta vaatimukseksi organisatorista yhtenäisyyttä tai sitovaa kirkkojärjestystä, mikä ylittää Augsburgin tunnustuksen seitsemännen artiklan, ja kun tunnustuskirjojen esittämät opilliset hylkäystuomiot ovat aiheettomia. Kirkollisen yhteyden luomisen ja toteuttamisen välillä on nähtävä ero. Jälkimmäisen suhteen on otettava huomioon, että tunnustusten välillä tulee vallitsemaan useita voittamattomia erilaisuuksia. Nämä erilaisuudet on rakkaudessa hyväksyttävä ja suvaittava, mutta ne eivät merkitse estettä kirkolliselle yhteydelle, koska ne eivät kumoa yhteistä oppia vanhurskauttamisen evankeliumista. Toisaalta tunnustusten yhteensulattaminen ei ole mahdollista ja välttäänsä yritykseltä päästä kompromisseilla vastakkaisuuksista. On selvää, että teologisen toimikunnan esittämät suuntaviivat merkitsivät niiden asenteiden lieventymistä, joita Saksan luterilaiset olivat omaksuneet kirkkotaistelun jälkeen. Asenteiden muuttuminen ei kuitenkaan ollut yht'äkkistä. Se voidaan ymmärtää niiden ajatusten kehittymänä, joita osa VALLED:n ekumeenisen valiokunnan jäseniä oli esittänyt jo vuonna 1954. Theologische

Leitsätze zur Kirchengemeinschaft merkitsivät joka tapauksessa sitä, että luterilaisella taholla oli nyt luovuttu siitä yleisestä vaatimuksesta, jonka mukaan consensus de doctrina oli kirkollisen yhteyden ehto ja sen sijaan täsmennettiin nyt opillisen yhteyden vaatimukseksi consensus de doctrina evangelii justificationis. Tällöin teologinen toimikunta pyrki selvästikin pitämään kiinni luterilaisesta näkökannasta kolmessa mielessä: Korostamalla, että oppi vanhurskauttamisen evankeliumista on luterilaisen tunnustuksen keskeinen sisältö haluttiin ensiksikin vaalia ajatusta että kirkollinen ja tunnustuksellinen yhteys kuuluvat yhteen. Painottamalla tunnustuksen opillista sisältöä, joka asiallisesti on sama nyt kuin reformaationkin aikana, tahdottiin toiseksi torjua käsitys, jonka mukaan tunnustus on ihmisen vastusta Jumalan sisällöllisesti määrittlemättömään sanaan. Torjumalla pyrkimykset kompromissiyrityksiin ja konsensusunioniin tahdottiin kolmanneksi kirkastaa käsitystä, että tunnustus on kirkon olemassaolon ja tehtävän perusta. Samalla Theologische Leitsätze zur Kirchengemeinschaft veivät eräissä kohdissa lähemmä reformoituja ja unioituja. Luterilaisella taholla ei enää vaadittu liittymistä reformaation aikaisiin formulointeihin, vaan suostuttiin näkemään tunnustus historiallisessa ja nykyajan perspektiivissä. Tällöin voitiin tehdä jossakin määrin oikeutta ajatukselle tunnustuksesta aktuellina toimenpiteenä nykyhetkessä. Kytkemällä kirkollinen yhteys vanhurskauttamisoppia koskevaan yhteisymmärrykseen luovuttiin käsityksestä, että kirkollinen ja ehtoollisyhteys oli mahdollinen vain saman tunnustuskirkon piirissä. Tällä tavalla tehtiin periaatteessa mahdolliseksi sellainen Saksan uskonpuhdistuskirkkojen välinen kirkollinen yhteys, joka ei edellyttänyt reformoitujen ja unioitujen yhtymistä historiallisten luterilaisten tunnustusten jokaiseen kohtaan. Theologische Leitsätze zur Kirchengemeinschaft saivat reformoitujen ja unioitujen hyväksynnän ja merkitsivät näin hyvin paljon uskonpuhdistuskirkkojen välisten suhteiden kehitykselle Saksassa. Mitä seurattiin varsin pitkälle, kun Saksan luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen kirkkojen edustajat vuonna 1970 julkaisivat joukon kirkollista yhteyttä käsitteleviä teesejä (Thesen zur Kirchengemeinschaft), jotka oli tarkoitettu Saksan kirkkojen konkordiaksi. Näissä teeseissä lähdettiin liikkeelle

siitä, että evankeliumin oikeaa oppia ja sakramenttien oikeaa jakamista koskeva yksimielisyys on kirkollisen yhteyden välttämätön tuntomerkki, kun sitä vastoin toiset tuntomerkit, kuten esim. yhtenäinen kirkon organisaatio eivät ole välttämättömiä. Teesit tähdentävät, että evankeliumin oikea julistaminen on kirkkojen tunnustuksissa tullut keskeisesti esille opissa syntisen vanhurskauttamisesta. Yksimielisyys sakramenttien oikeasta hoitamisesta on täydellinen silloin kun kaste ja ehtoollinen toimitetaan Kristuksen säätämysten mukaisesti. Näin on asianlaita silloin, kun sakramenteja ei jaeta ikään kuin itsestään vaikuttavina pelastuksen välineinä, vaan armonvakuutuksen näkyvänä muotona, joka herättää ja vahvistaa uskon. Teeseissä luterilaiset ja reformoidut näkemykset nähdään toisiaan täydentävinä ja korostetaan sitä, että luterilaiset ja reformoidut isät ovat aivan oikein painottaneet eri puolia vanhurskauttamis- ja sakramenttiopista. Lisäksi niissä muistutetaan välttämättömyydestä ilmaista evankeliumi nykyajassa uudella tavalla.

Teesien tarkoituksena oli ilmentää Saksan luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen kirkkojen välistä periaatteellista opillista yksimielisyyttä. Tämän opillisen yksimielisyyden perusteella kirkot voisivat selittää, että tunnustuskirjoissa esitetyt ja kirkkoja toisistaan erottavat opilliset hylkäystuomiot eivät enää koske toista osapuolta. Kirkot voisivat ryhtyä nyt myös toimenpiteisiin toteuttaakseen konkreettisesti sitä kirkollista yhteyttä, jota ne olivat julistaneet sopimuksissaan saarnatuoli- ja ehtoollisyhteydestä.

1.1.4. Luterilaisten ja reformoitujen keskustelut Euroopassa

Ekumeenisen liikkeen piirissä luterilaisten ja reformoitujen lähentyminen tuli ajankohtaiseksi Faith and Order-toimikunnan kokouksessa Lundissa 1952. Kokous tähdensi sitä, että keskustelu toisiaan lähellä olevien kirkkojen ja tunnustusten välillä on erityisen tärkeä ekumeeninen tehtävä. Lundin kokouksen intentiota toteutettiin ensin alkuun seikkaperäisissä keskusteluissa, joita huomattavat luterilaiset ja reformoidut teologit kävivät. Vuosina 1956-1960 näissä keskusteluissa oli esillä kysymys Raamatun auktoriteetista kirkon julistukselle ja kysymys Kristuksen läsnäolosta. Vuoden 1960 jälkeen Luterilainen maailmanliitto ja

Reformoitu maailmanliitto osallistuivat aktiivisemmin asioiden käsittelyyn ja Kirkkojen Maailmanneuvoston Faith and Order-toimikunnan aloitteesta käytiin vuosina 1964-1967 Bad Schauenburgissa Sveitsissä vuosittaisia keskusteluja kymmenen luterilaisen ja kymmenen reformoidun teologin kesken. Toivomuksena oli, että näihin neuvotteluihin osallistuvat henkilöt edustaisivat tietoisesti omaa tunnustuksellista perinnettään ja suhtautuisivat vakavasti luterilaisten ja reformoitujen välisiin opillisiin eroihin. Kysymyksenasetteluna oli, pidetäänkö luterilaisten ja reformoitujen kirkkojen välistä kuilua yhä välttämättömänä ja perusteltuna ja neuvotteluissa koetettiin selvittää, millä tavalla ei-teologiset tekijät, lähinnä historiallinen kehitys 1500-luvulta lähtien on vaikuttanut näiden kahden tunnustuksen välisiin suhteisiin. Tuloksena neuvotteluista oli käsitys, jonka mukaan on mahdollista saavuttaa meidän aikamme periaatteellinen yksimielisyys tunnustuskysymyksessä ilman että uskollisuudesta kerran tehdyille opillisille ratkaisuille tarvitsee tinkiä. Asioiden näin ollen pitäisi päätää, että historialliset oppia koskevat ratkaisut olivat oikeutettuja silloin kun ne tehtiin, mutta että ne eivät enää täsmällisesti edusta sitä oppia johon asianomaiset kirkot tällä hetkellä ovat sitoutuneet.

Raportti Bad Schauenburgin keskusteluista lähetettiin vuonna 1967 niille 89:lle Euroopan luterilaiselle, reformoidulle ja unioidulle kirkolle, jotka kuuluvat jompaan kumpaan maailmanliittoon tai Kirkkojen Maailmanneuvostoon. Kirkkoja pyydettiin ottamaan kantaa raporttiin, ja määräajassa 21 kirkkoa antoi vastauksensa. Vastaukset olivat valtaosaltaan myönteisiä. Jatkoneuvotteluihin, joita pidettiin vuodesta 1969 lähtien Leuenbergissa Sveitsissä, kirkot osallistuivat välittömämmin kun niitä pydettiin lähettämään neuvotteluihin omia edustajiaan. Samalla keskustelujen luonne muuttui, mikä oli kenties yhteydessä siihen uuteen tilanteeseen, minkä VELKD:n teologisen toimikunnan Theologische Leitsätze zur Kirchengemeinschaft aiheutti. Leuenbergissa ei enää haluttu jatkaa opillista keskustelua niistä teologisista kysymyksistä, jotka erottavat tai yhdistävät luterilaisia ja reformoituja. Sen sijaan keskityttiin laatimaan teologisesti perusteltua ja käytännössä toteuttamiskelpoista ehdotusta Euroopan luterilaisten ja reformoitujen kirkkojen kirkolliseksi yhteydeksi.

Toisella Leuenbergin kokouksella vuonna 1970 oli mahdollisuus ottaa kantaa kirkollista yhteyttä koskeviin teeseihin (Die Thesen zur Kirchengemeinschaft), mutta se kääntyi KMN:n Faith and Order-toimikunnan, LML:n ja RML:n puoleen ja pyysi että nämä antaisivat laatia sovintolauselman, konkordian, joka asetettaisiin perustaksi Euroopan luterilaisten ja reformoitujen kirkolliselle yhteydelle. Konkordian tulisi tuoda esille kanta, että kirkot ovat yksimielisiä evankeliumin tulkinnassaan ja että reformaation aikaiset opilliset hylkäystuomiot eivät enää koske kirkkojen nykyisiä käsityksiä ja että kirkot ovat suostuneet keskenään saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyteen.

1.2. Luonnos uskonpuhdistuskirkkojen konkordiaksi vuonna 1971

Toisessa Leuenbergin kokouksessa ehdotettu sovintolauselmaluonnos laadittiin kolmannessa kokouksessa, joka pidettiin Leuenbergissa 19. - 24.9.1971. Tähän kokoukseen osallistui 44 valtuutettua, joista jotkut olivat saaneet tehtävänsä useammilta kirkoilta niin että kaikkiaan 56 kirkkoa oli kokouksessa edustettuna. Useimmat valtuutetut olivat Saksasta, mutta ei-saksalaisten määrä oli kuitenkin niin huomattava, että kokous sai selvästi yleiseurooppalaisen leiman. Neuvotteluja käytiin nyt laajemmalla pohjalla myös sen johdosta että valtuutettuina oli kirkonjohtajia, kirkko-oikeuden ja yliopistoteologian edustajia.

Neuvottelut olivat hyvin intensiivisiä. Viimeiseen saakka oli epävarmaa, saadaanko kokouksessa aikaan konkordialuonnosta. Niin luterilaiset kuin reformoidutkin pitivät tärkeänä sitä, että konkordiaan ei tulisi mitään sellaista mikä olisi selvässä ristiriidassa luterilaisen tai reformoidun tunnustuksen kanssa. Lähtökohdana oli, että tunnustukset säilyisivät edelleenkin sitovina kussakin kirkossa. Kukaan ei siis halunnut eikä voinutkaan tinkiä omasta vakaumuksestaan. Toisaalta oli kuitenkin molemmilla tahoilla havaittaissa voimakas halu päästä yksimielisyyteen, ja neuvotteluja käytiinkin niin kauan että molempia osapuolia tyydyttävään luonnoksen sanamuotoon päästiin. Valtuutetuista olivat monet osallistuneet aikaisemmin Bad Schauenburgin keskusteluihin ja lisäksi jotkut myös Thesen zur Kirchengemeinschaft laatimiseen, joten he saattoivat käyttää hyväkseen aikaisempien keskustelujen kokemuksia.

Ratkaisevassa äänestyksessä 24.9.1971 äänesti 30 valtuutettua lopullisen luonnoksen puolesta eikä yksikään sitä vastaan. Tanskan ja Norjan valtuutetut eivät osallistuneet äänestykseen, koska he eivät olleet saaneet virallista tehtävää kirkkoiltaan. Svenska missionsförbundetin edustaja pidättyi äänestämästä. Hän katsoi, että hänen kirkkonsa ei voi hyväksyä sitä kirkkokäsitystä mikä oli konkordian pohjana. Kymmenen valtuutettua joutui lähemmään kokouksesta jo ennen äänestystä.

Luonnos sisältää johdanto-osan ja neljä pääjaksoa. Johdannossa luetellaan ne kirkot, joita konkordia koskee ja selvitetään kirkollisen yhteyden ekklesiologinen perusta. Ensimmäisessä pääjaksossa käsitellään tietä ykseyteen, toisessa evankeliumin yhteistä tulkittamista, kolmannessa yhteisiä käsityksiä uskonpuhdistusajan opillisista tuomioista ja neljännessä kirkollisen yhteyden perustamista ja toteuttamista. Kolmessa alkujaksossa luodaan siis periaatteellinen pohja kirkolliselle yhteydelle. Ensimmäisessä jaksossa selvitetään niitä olosuhteita, jotka ovat johtaneet kirkolliseen yhteyteen, toisessa esitetään tärkeimmät perusteet kirkolliseen yhteyteen, kolmannessa todetaan ettei esteitä kirkollisen yhteyden aikaansaamiselle enää ole olemassa ja neljännessä tuodaan esille tärkeimmät kirkollisen yhteyden tuntomerkit ja ne käytännön toimenpiteet, joihin ryhtymistä kirkollinen yhteys edellyttää.

Saksan uskonpuhdistuskirkkojen välisten keskustelujen (Leitsätze zur Kirchengemeinschaft ja Thesen zur Kirchengemeinschaft) vaikutus konkordialuonnokseen on selvästi havaittavissa. Luonnoksessa ei tarkastella ehtoollisyhteyttä irrallisena kysymyksenä, vaan yhtenä kokonaisuutena ehtoollis- ja kirkollista yhteyttä. Luonnosta kannattelee myös käsitys, jonka mukaan kirkollinen yhteys edellyttää tunnustuksellista yhteyttä, vaikkakaan tunnustuksellisen yhteyden vaatimusta ei uloteta koskemaan tunnustusta kokonaisuudessaan, vaan se rajoitetaan evankeliumin oikeaa oppia ja sakramenttien oikeaa hoitoa koskevaan yhteisymmärrykseen. Vanhurskauttamisopista, joka esitetään melko yksityiskohtaisesti, muodostuu ratkaiseva mittapuu sille mitä pidetään evankeliumin oikeana oppina. Tämä merkitsi sitä, että kirkollinen yhteys, jonka perusta konkordialuonnoksessa luodaan, on yhteyttä eri tunnustusta edustavien kirkkojen välillä, ja että voimassa olevat tunnustukset

ja traditiot pysyvät edelleen voimassa eri kirkkoissa. Kirkot, jotka osallistuvat kirkolliseen yhteyteen eivät luovu omasta identiteetistään eivätkä sulaudu toisiinsa. Ne tulevat edelleenkin säilymään luterilaisina, reformoituina ja unioituina kirkkoina, joiden tiet useissa tärkeissä kysymyksissä käyvät eri suuntiin ilman että tätä tosiasiaa voidaan pitää niiden kesken löydettyä yhteyttä vaarantavana.

Konkordialuonnos merkitsee monessa suhteessa kehitystä, jos sitä vertaa aiemmin julkaistujen Leitsätze zur Kirchengemeinschaft ja Thesen zur Kirchengemeinschaft sisältöön. Kuvaus evankeliumia ja sakramentteja koskevasta yhteisymmärryksestä on paljon seikkaperäisempi kuin saksalaisissa dokumenteissa. Luonnoksessa luovutaan tulkinnasta, jonka mukaan luterilainen ja reformoitu käsitys täydentävät toisiaan ja niinpä pyrkimyksenä onkin päästä yhteisiin formulointeihin. Opillisten tuomioiden kumoaminen sisältyy nyt itse konkordiaan eikä edusta neuvottelujen myöhempää vaihetta. Luonnoksessa esitetään myös selvitys siitä, missä mielessä sinänsä oikeutetut opilliset tuomiot eivät enää yllä toiseen osapuoleen. Saarnatuoli- ja ehtoollisyhteys, mahdollisuus interselebraatioon ja molemminpuolinen ordinaation hyväksyminen nähdään luonnoksessa kirkollisen yhteyden luomisen yhtenä momenttina, ei enää konkreettisina toimenpiteinä, jotka ovat seurausta kirkollisen yhteyden julistamisesta. Kirkollisen yhteyden toteuttamisen tulee sen sijaan saada ilmauksensa yhteisessä todistamisessa, yhteisessä palvelussa ja teologisessa oppikeskusteluissa samoin kuin pyrkimyksessä vahvistaa ja syventää sitä yhteyttä joka on saavutettu.

1.3. Konkordialuonnoksesta käyty keskustelu

1.3.1. Keskustelu Euroopassa

24.9.1971 hyväksytty konkordialuonnos lähetettiin asianomaisille kirkkoille kannanottoja varten. Piispa Friedrich Hübnerin ja professori Max Geigerin allekirjoittamassa lähetekirjeessä kirkkoja pyydettiin ilmaisemaan periaatteellinen suhtautumisensa konkordiaan 1.3.1973 mennessä ja samalla tekemään ehdotuksia sellaisiksi muutoksiksi, joita ne pitivät välttämättöminä. Kuutosehdotuksia käsittelemään asetettiin Leuenbergissa jatkokomitea. Jat-

kokomitea sai myös valtuudet kutsua koolle uuden kokouksen, mikäli sellainen näytti suotavalta. Uusi kokous oli järjestettävä myöskin siinä tapauksessa, että yksi tai useampi kirkko sitä vaatisi. Lopullisen tekstin piti joka tapauksessa olla valmiina maaliskuussa 1973. Tämän jälkeen oli tarkoitus tiedustella kirkoilta, katsoivatko nämä voivansa valtuuttaa edustajansa allekirjoittamaan konkordian. Mikäli mahdollista, tämän allekirjoitus-tilaisuuden piti saada erityisen juhlalliset puitteet varta vasten järjestetyssä omassa kokouksessa. Konkordian allekirjoittamisen ei kuitenkaan pitänyt tapahtua ennen kuin suurin piirtein vuosi oli kulunut tekstin laatimisesta. Edelleen tuli ottaa huomioon ne kirkot, joiden oikeudellinen asema rajoitti niiden mahdollisuuksia allekirjoittaa konkordiaa. Siksi kirkkoja kehoitettiin selvittämään missä muodossa ne voisivat esittää myönteisen kantansa konkordiaan.

Konkordia herätti pian sangen vilkkaan keskustelun. Siihen ottivat kantaa lukuisat kirkolliset elimet ja yksityiset henkilöt. Asianomaisten kirkkojen edustajien välillä käydyssä keskustelussa on havaittavissa ainakin kolme periaatteellista näkemystä. Luterilaisella taholla joukko saksalaisia ja skandinavisia teologeja otti painokkaasti esille kysymyksen luonnoksen tunnustusluonteesta. He lähtivät siitä, että kirkollinen yhteys edellyttää tunnustuksellista yhteyttä ja olivat taipuvia näkemään luonnoksessa tunnustuksen. Tästä lähtökohdastaan käsin he asennoituivat kriittisesti konkordialuonnokseen. He epäilivät, että suunnitella oleva konkordia ymmärrettäisiin uudeksi tunnustukseksi luterilaisten ja reformoitujen tunnustuskirjojen rinnalla, jolloin konkordia tulisi riistämään vanhoilta tunnustuskirjoilta niiden yksinomaisen pätevyyden ja relativaisi ne. Nelko, että konkordia tulitaisiin tulkitsemaan unioniksi tai siihen johtavaksi, sääteli useiden saksalaisten luterilaisten kritiikkiä. Esitetyssä kritiikissä todettiin edelleen, että luonnos oli liian niukkasanainen, jotta se voisi täyteläisesti ilmaista evankeliumin ja sakramenttien sisällön. Evankeliumi typistyy kun lain ja evankeliumin välinen jännitys jää vaille huomiota ja kun vanhan kirkon kristologia ei saa riittävästi painoa. Myöskään sakramenttien luonne ei tule tarpeeksi selvästi esille. Lopulta luonnos ei myöskään tee oikeutta luterilaisten tunnustuskirjojen vaatimukselle puhua

yleisen kirkon nimissä, mistä seuraa, että kirkollisen yhteyden käsite jää epäselväksi. Kristuksen yhden kirkon kriteerejä sovelletaan sellaisten alueellisten ja tunnustuksellisten ryhmittymien välisiin suhteisiin, jotka ovat muotoutuneet uskonpuhdistusajan ristiriitatilanteessa roomalaiskatolisen kirkon kanssa. Tämä saat-
taa aiheuttaa kielteisiä seurauksia ekumeeniselle dialogille roo-
malaiskatolisen ja kreikkalaisortodoksisen kirkon kanssa.

Toinen periaatteellinen näkemys, jonka useimmat asianomaiset kir-
kot samoin kuin suuri joukko teologeja ja kirkonmiehiä niin lute-
rilaiselta, reformoidulta kuin unioidultakin taholta tuovat esil-
le, nojaa enemmän tai vähemmän tietoisesti siihen käsitykseen,
että konkordia on jotakin muuta kuin tunnustus. Heidän mielestään
konkordia on tarkoitettu sovintolauselmaksi, joka ilmentää sitä
opillista yksimielisyyttä, joka on välttämätön ja riittävä luo-
dakseen pohjan pitkälle ulottuvalle ja vakavasti otetulle yhtey-
delle kirkkojen välillä. Tämä merkitsee, että konkordialle ei saa
kohdistaa kohtuuttomia vaatimuksia eikä odottaa, että se lausuu
kaiken sen mihin asianomaiset kirkot haluavat tunnustautua. Kon-
kordia-ajatuksen kannattajat viittaavat Wittenbergin konkordiaan
vuodelta 1536 mallina tämänkaltaisista opillisista sopimuksista
luterilaisuuden historiassa. Luther hyväksyi Wittenbergin konkor-
dian, vaikka se ei täydellisesti ilmentänytkään hänen ehtoollis-
käsitystään. Hän tyytyi siihen, että konkordia jätti tilaa hänen
käsitykselleen eikä ollut ristiriidassa sen kanssa. Myös nykyti-
lanteessa konkordialta pitäisi voida vaatia, että se ilmaisee sen
mikä on asianomaisille kirkkoille luovuttamatonta ja että se ei
missään kohden ole ristiriidassa niiden omaksuman kristinuskon-
kinnan kanssa. Koska konkordia ei korvaa tunnustusta eikä sitä
voida ymmärtää uudeksi tunnustukseksi, kirkollinen yhteys tulee
merkitsemään yhteyttä niiden kirkkojen kesken, jotka säilyttävät
oman identiteettinsä tunnustuksessaan, opissaan, jumalanpalveluk-
sessaan ja työmuodoissaan, olkoonkin että kirkollinen yhteys pe-
rustuu asianomaisten kirkkojen tunnustusten mukaisille Kristuksen
yhden kirkon tuntomerkeille.

Arvioitaessa konkordialuonnosta tästä lähtökohdasta, tehtiin niin
luterilaisten kuin reformoitujenkin toimesta joukko täsmennys-
ja parannusehdotuksia. Useissa luterilaisten antamissa lausunnois-
sa painotettiin lain osuutta vanhurskauttamistapahtumassa samoin

kuin ihmisen velvollisuuksia Jumalaa ja ihmisiä kohtaan. Luonnoksen eskatologiaa koskevia käsityksiä pidettiin epäselvinä ja liian avoimina immanenttisille, sekularistisille tulkinnoille. Esitystä kasteesta arvosteltiin sisällöttömyydestä ja esitystä kristologiasta siitä, että se oli huonosti formuloitu ja antoi lisäksi aihetta tulkinnoille, jotka eivät vastanneet luonnoksen varsinaisia tarkoituksia. Monella taholla vaadittiin, että evankeliumia koskeva yhteisymmärrys olisi ilmaistava ei vain myönteisinä lauselmina evankeliumista ja sakramenteista vaan myös uskonpuhdistusaikana esitetyt opilliset tuomiot peruuttamalla. Edelleen valitettiin sitä, että virkakäsitykseen ei luonnoksessa kajottu lainkaan, siitä huolimatta että kirkollinen yhteys tekisi mahdolliseksi interselebraation samoin kuin ordinaation molemminpuolisen hyväksymisen. Useammilla tahoilla toivottiin saatavan lisäselvityksiä konkordian ja tunnustuksen suhteesta. Samoin arvosteltiin sitä, että luonnos puhuu kirkollisen yhteyden luomisesta ja toteuttamisesta. Tuotiin esille, että kirkollinen yhteys ei ole ihmistoimin aikaansaataavissa. Kirkot voivat ainoastaan todeta, että niillä on keskinäinen yhteys sentähden että ne osallistuvat samaan uskoon ja tällä tavalla edustavat Kristuksen kirkkoa. Reformoidut toivoivat, että Raamatun ja erityisesti Vanhan testamentin merkitys saisi luonnoksessa voimakkaamman korostuksen. Israelin merkitystä pelastushistoriassa haluttiin myös painotettavan. Kolmatta näkökantaa edustivat ennen kaikkea tiettyjen reformoitujen lausunnot. Niissä lähdettiin käsityksestä, jonka mukaan tunnustus on toimenpide, jonka kirkko suorittaa nykyhetkessä ja katsottiin, että pyrkimys luoda kirkollista yhteyttä melko pitkälle menevän opillisen yksimielisyyden perustalle on tyypillinen luterilainen ilmiö ja vieras reformoidulle kristillisyydelle. Reformoiduilla kirkon identiteetti ei samassa laajuudessa kuin luterilaisilla saa ilmaisuaan tunnustuksena, ja tästä syystä heidän tahollaan sallitaankin tunnustuskysymyksissä huomattavan laaja vapaus osan kirkoista torjuessa jopa kokonaan kaikki formuloidut tunnustukset. Monet reformoidut arvelivatkin, että konkordia-luonnos oli saanut pääasiassa luterilaisen leiman ja että kirkollisen yhteyden toteuttaminen luonnoksen pohjalla merkitsisi reformoidun kristillisyyden sitomista luterilaisuuteen. Reformoidut kirkot joutuisivat luopumaan monista tyypillisimmistä piirteis-

tään luterilaisten melko vähiä myönnytyksiä vastaan. Tämä taustana ehdotettiin, että konkordia ei sisältäisi yksityiskohtaista esitystä opista, vaan rajoittuisi lyhyeen, nykyhetken kysymyksiä koskettelevaan samalla tavalla ymmärretyn evankeliumin tunnustukseen. Luonnoksen katsottiin liian paljon askartelevan 1500- ja 1600-lukujen kysymyksenasetteluissa ja huokuvan sen ajan kielenkäyttöä ja terminologiaa. Yhteisen evankeliumin tulkinnan perustaminen vanhurskauttamisopin pohjalle ei sekään saanut varauksesta hyväksyntää, koska tämän opin katsottiin olevan vain erään tavan monien muiden joukossa ilmaista evankeliumin sisältö. Yhteisymmärrykseen pääsemistä uskonpuhdistusajan opillisista hylkäystuomioista pidettiin kuitenkin kirkollisen yhteyden luovuttamattomana edellytyksenä.

Konkordialuonnokseen otettiin kantaa myös niissä kirkkokunnissa, joita suunniteltu konkordia ei koskenut samoin kuin ekumeenisesti orientoituneissa ryhmissä. Näissä kannanotoissa valitettiin yleisesti sitä, että luonnos oli tulos neuvotteluista joita oli käyty pelkästään luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen kirkkojen kesken. Toisten kirkkojen edustajilla ei ollut ollut mahdollisuuksia olla läsnä neuvotteluissa ja esittää omia mielipiteitään. Siinä tosiasiassa, että Leuenbergin kokoukset olivat näin saaneet yksipuolisesti bilateraalisuuden luonteen, nähtiin selitys luonnoksen pysyttelemiselle ennen muuta uskonpuhdistuksen aktualisoimissa kysymyksenasetteluissa. Näin oli ekumeeninen ja yleiskirkollinen perspektiivi syrjäytetty siitäkin huolimatta, että luonnoksessa mainitaan luterilaisten ja reformoitujen kirkollisella yhteydellä olevan ekumeenisiä seuraamuksia. Sellainen kirkollinen yhteys, joka voitaisiin rakentaa luonnoksen pohjalta jäisi todellisuudessa pelkästään protestanttisuuden sisäiseksi asiaksi. Luterilaisten ja reformoitujen kirkkojen tulisi enemmän korostaa yleiskristillistä perinnettään ja ottaa huomioon tulokset, joita niillä on toisten kristillisten kirkkojen kanssa käydystä dialogista. Tällöin useat sellaiset kysymykset joita luonnoksessa ei oteta ollenkaan esille, kuten esim. kysymykset kirkon olemuksesta ja virasta, saisivat suuremman merkityksen.

1.3.2. Suomessa käyty keskustelu

Luterilaisten ja reformoitujen välillä kädyt keskustelut eivät

ensin alkuun herättäneet suurtakaan mielenkiintoa Suomessa. Näin kenties siitä syystä, että maassamme ei reformoituja seurakuntia ole. Luterilaisten ja reformoitujen dialogi katsottiin lähinnä keskieuropalaiseksi kysymykseksi. Tosin jo niinkin aikaisin kuin vuonna 1954 piispainkokous kirkon ulkomaanasioitten toimikunnan esittämään kannanottoon liittyen päätti ehdottaa interkommuuniota Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Skotlannin kirkon välillä asian siinä merkityksessä, että Skotlannin kirkon jäsenet olivat tervetulleita kirkkomme ehtoolliselle ja meidän kirkkomme jäsenet oikeutettuja Skotlannin kirkon toimittamaan ehtoolliseen. Samalla piispainkokous esitti kantanaan, että erityiset ehtoollisyhteyttä koskevat neuvottelut eivät olleet välttämättömiä. Riippumatta siitä, olivatko päätöksentekijät tarkoittaneet sitä tai eivät, kannanotto merkitsee, että meidän kirkkomme suhteessaan Skotlannin kirkkoon yhtä vähän kuin aikaisemmin suhteessaan Englannin kirkkoon, ei yhtynyt siihen luterilaisuuden silloiseen käsitykseen jonka mukaan ehtoollisyhteys on mahdollinen vain saman tunnustuskunnan puitteissa. Kirkkomme ei myöskään tahtonut sitoa toisiinsa kirkollista ja ehtoollisyhteyttä.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ollut edustettuna 1950-luvulla käydyissä luterilaisten ja reformoitujen keskusteluissa eikä se myöskään osallistunut Bad Schauenburgin neuvotteluihin. Ensimmäisessä Leuenbergin kokouksessa vuonna 1969 kirkkoamme edusti piispa Erkki Kansanaho ja kolmannessa kokouksessa vuonna 1971 oli mukana dosentti Fredric Cleve. Leuenbergissa vuonna 1970 pidettyyn ilmeiseen tärkeään kokoukseen kirkkomme ei lähettänyt edustusta.

Aluksi esiintyi konkordialuonnoksesta meillä ainoastaan lyhyitä mainintoja sanomalehdissä. Keskustelu lähti laajempaan liikkeelle vasta kun Luterilaisen Maailmanliiton suomalainen kansalliskomitea järjesti 15.5.1972 keskustelun, johon kutsuttiin kaikki piispat, Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan professorit, Luterilaisen Maailmanliiton suomalaisen kansalliskomitean teologinen jaosto sekä edustajia Åbo Akademin teologisesta tiedekunnasta, Suomen Lähetysseurasta ja Suomen ekumeenisesta neuvostosta. Tässä tilaisuudessa dosentti Fredric Cleve, piispa Erkki Kansanaho ja professori Leppo A. Teinonen esittelivät konkordialuonnosta. Ensimmäinen teki selkoa luonnoksen rakenteesta ja sisäl-

löstä, piispa Kansanaho luonnoksen kirkollisesta taustasta ja professori Teinonen tarkasteli luonnosta ekumeenisesta näkökulmasta. Seuranneessa vilkkaassa keskustelussa luonnosta tarkasteltiin dogmaattisesta, kirkollisesta, ekumeenisesta ja kirkko-oikeudellisesta näkökulmasta. Vaikka keskustelulla olikin ensimmäisen asiaan saadun kosketuksen leima, luonnoksessa esitetyt mielipiteet heijastelivat niitä neljää perusasennetta, jotka olivat tunnusomaisia Euroopassa käydyille keskusteluille. Kokouksessa päätettiin asettaa työryhmä selvittämään konkordialuonnoksen teologista problematiikkaa ja kartoittamaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kannalta tärkeitä kysymyksiä. Työryhmän jäseniksi nimitettiin dosentti Fredric Cleve, teol.lis. Simo Kiviranta, dosentti Tuomo Mannermaa, vt. professori Eino Murtorinne ja professori, sittemmin piispa Aimo T. Nikolainen. Työryhmän oli määrä esittää työnsä tulokset uudessa kokouksessa, joka päätettiin pitää lokakuun 16. päivänä samana vuonna.

Työryhmä valitsi puheenjohtajakseen dosentti Mannermaan ja kutsui sihteerikseen pastori Simo S. Salon. Työryhmän jäsenet laativat selvityksiä, jotka valaisivat luonnoksen eri osia samoin kuin sitä problematiikkaa joka liittyi konkordiaan. Tämän selvitystyön pohjalta puheenjohtaja ja sihteeri tekivät ehdotuksen raportiksi. Kävi kuitenkin ilmi, että ehdotus ei täysin tyydyttänyt työryhmän enemmistöä, ja ajanpuutteen takia työryhmän oli tyydyttävä jättämään se suppea raportti, johon puheenjohtajan ja sihteerin ehdotus tuli selittäväenä liitteenä mukaan. Raportti ja sen liite julkaistiin keväällä 1973 sarjassa Missiologian ja Ekumeniikan julkaisuja (Leuenbergin konkordialuonnoksen teologisia perusongelmia. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työryhmän muistio. - Theologische Grundprobleme im LeuenbergerKonkordienentwurf. Memorandum der Arbeitsgruppe der evangelisch-lutherischen Kirche Finnlands). Julkaisun toimitti teol.lis. Simo Kiviranta, joka myös laati raporttiin historiallisen johdatuksen. Raportti jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä selvitetään näitä perusongelmia, joita konkordialuonnokseen liittyy ja toisessa eräitä tärkeitä opillisia formulointeja luonnoksessa. Perusongelmia esitetään kolme: Konkordian mahdollinen tunnustusluonne, opilliseen yksimielisyyteen pääsemisen metodi ja käsitteen kirkollinen yhteyssisältö. Työryhmä toteaa, että konkordialla on

jossakin määrin tunnustuksen luonne ja edellyttää, että sen suhde kirkkojen tunnustuksiin määriteltäisiin täsmällisemmällä tavalla. Työryhmä kiinnittää huomiota siihen rooliin, jota nk. proleptisen, ennakoivan opillisen yhtenäisyyden ajatus on esittänyt konkordialuonnoksen laadinnassa ja ehdottaa, että kirkot sopisivat yhdestä avoimesti esitetystä metodista opillisen yhtenäisyyden saavuttamiseksi. Lopuksi työryhmä kiinnittää huomiota siihen, että luonnoksen tarkoittamalla kirkollisella yhteydellä on tiettyjä yhtäläisyyksiä sellaisen kirkollisten unionien mallin kanssa, josta on käytetty nimitystä federatiivinen konsensusunioni. Sen tähden työryhmä esittää vaatimuksen, että luonnoksen suhde erilaisiin kirkollisen yhteyden malleihin huolellisesti selvitetään ja että kirkot löytävät yhteisen ja yksimielisesti hyväksytyn määritelmän asialle. Oppia koskevista erilliskysymyksistä otetaan esille evankeliumin määritelmä, johon työryhmä toivoo selvemmin evankeliumin pelastushistoriallista ja eskatologista jännitystä ilmentävää formulointia. Edelleen työryhmä esittää toivomuksenaan, että luonnoksessa tehtäisiin selvemmin ero Kristuksen sanassa ja sakramenteissa toteutuvan läsnäolon kesken. Kasteen tulkintaan toivotaan veden mainitsemista ja sen tosiasian selvää esille tuomista, että uudestisyntyminen tapahtuu kasteessa. Ehtoollisopissa myönnetään reaaliapresensin saaneen saman formuloinnin, mikä on kirkkomme virallisessa katekismuksessa, mutta todetaan kysymyksen Kristuksen ruumiin ja veren suhteesta ehtoollisaineisiin jääneen avoimeksi. Luonnoksen kristologia saa osakseen ankaraa arvostelua ja kysymyksiin virasta ja kirkon konstituutiosta toivotaan kannanottoa. Raportin päättää toteamus, että luonnoksessa on kylä painotettu useita luterilaisen näkemyksen keskeisiä seikkoja, mutta työryhmän kaipaamat täsmennykset ja selvittelyt ovat vielä välttämättömiä.

Raportti esiteltiin tehtävänantajille määräpäivänä 16.10.1972. Keskustelu oli tälläkin kertaa sangen vilkasta ja heijasteli osaksi niitä jännityksiä, joita oli esiintynyt työryhmässäkin. Useissa kannanotoissa tuli esille kysymys, kenellä viime kädessä oli valtuudet kirkon nimissä ilmaista kanta konkordiaan ja tällöin alleviivattiin sitä että vain kirkolliskokouksella oli tällaiset valtuudet. Toisaalta tiedettiin, että Leuenbergin kokouksen jatkokomitea oli pyytänyt lausunnot luonnoksesta 1.3.1973

mennessä ja että työskentelyä konkordian parissa tultaisiin jatkamaan tuon päivämäärän jälkeen. Kokouksen lopussa arkkipiispa Martti Simojoki totesi, että niin molempien keskustelujen kuin työryhmän laatiman raportinkin tarkoituksena oli ollut asiantuntija-avun antaminen kirkon ulkomaanasiaain toimikunnalle, mitä se tarvitsi voidakseen ottaa kantaa luonnokseen. Arkkipiispa korosti sitä, että ainoastaan kirkolliskokouksella oli valta kirkon nimissä ottaa virallisesti kantaa luonnokseen. Hän kuitenkin esitti, että suomalaisten taholta on tärkeätä osallistua keskusteluun siinä vaiheessa, kun konkordialuonnos vielä on valmisteluvaiheessaan. Siksi työryhmän raportti tulisi saattaa Leuenbergin kokouksen jatkokomitean tietoon täydennettynä mahdollisesti niillä näkökohdilla, joita keskustelussa oli tuotu esille. Arkkipiispa viittasi erityisesti niihin huomautuksiin, joita oli tehty vanhurskauttamisopin formulointeja vastaan, samoin kuin siihen toivomukseen, että saavutettu opillinen yhtenäisyys tulisi ilmaista myös toteamalla, etteivät opilliset hylkäystuomiot koske vastapuolta.

Kirkon ulkomaanasiaain toimikunta käsitteli konkordialuonnosta kokouksessaan 31.1.1973. Ulkomaanasiaain toimikunta lähetti 5.2.1973 Leuenbergin kokouksen jatkokomitealle kirjelmän ja liitti sen oheen työryhmän raportin. Ulkomaanasiaain toimikunta tähdensi sitä, että sen lähettämää kirjelmää eikä raporttiakaan voida pitää virallisena kannanottona luonnokseen. Ainoastaan kirkolliskokous voi kirkon nimissä esittää virallisen kannan. Ulkomaanasiaain toimikunta otaksui, että lopullinen konkordialuonnos tulee jossakin määrin poikkeamaan vuoden 1971 luonnoksesta, ja että tämä lopullinen luonnos tullaan mitä suurimmalla todennäköisyydellä esittämään vuoden 1974 kirkolliskokoukselle. Ulkomaanasiaain toimikunta viittaa edelleen kesän 1973 pohjoismaiden piispainkokoukseen ja pitää tärkeänä sitä, että tämä kokous voisi käsitellä tarkistettua luonnosta. Toimikunta ehdottaa edelleen, että jatkokomitea laadi-tuttaisi vielä yhden luonnoksen konkordiaksi ja lähettäisi sen kannanottoa varten kirkkoille. Kun kysymyksessä on niin merkittävä asia kuin Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen kirkollinen yhteys, ei ole lupa tehdä hätiköityjä ratkaisuja. Siksi aikaa olisi jatkettava ainakin vuoden 1974 loppuun. Silloin voisi Suomenkin kirkko esittää kirkolliskokouksensa välityksellä virallisen kan-

tansa luonnokseen.

Ulkomaanasiain toimikunta ilmoittaa yhtyvän seuraaviin suomalaisen työryhmän esittämiin toivomuksiin:

- a. että ehdotetun konkordiatekstin suhde kirkkojen tunnustuksiin määritellään lähemmin;
- b. että siitä menettelytavasta, jota konkordiaa laadittaessa käytettiin, annetaan selvitys;
- c. että kirkollisen yhteyden käsite samoin kuin sen suhde erilaisiin unionityyppeihin lähemmin määritellään.

Ulkomaanasiain toimikunta yhtyy niihin kriittisiin huomautuksiin, joita työryhmä on tehnyt luonnoksen kastetta ja ehtoollista koskevaa esitystä vastaan ja korostaa, että sen lisäksi on tärkeitä käsitellä yksityiskohtaisemmin oppia vanhurskauttamisesta, koska muutoin on olemassa se vaara, että kirkkojen keskinäiselle yhteydelle välttämätön doctrina evangelii kadottaa sisältönsä ja jää eksistentiaalistiseksi tapahtumaksi.

1.4. Lopullinen konkordia

Kirkkojen kannanotot konkordialuonnokseen sisälsivät niin useita ja niin perustavaa laatua olevia muutosehdotuksia, että jatkokomitea katsoi välttämättömäksi kutsua koolle vielä yhden kokouksen Leuenbergiin. Myös useimmat kirkot olivat toivoneet uuden kokouksen järjestämistä. Se pidettiin 12. - 16.3.1973. Mukana oli 44 valtuutettua; Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa edusti kokouksessa dosentti Fredric Cleve.

Kokouksen alla jatkokomitea oli teettänyt tiivistelmän luonnosta kokonaisuudessaan koskevista kannanotoista samoin kuin yksittäisistä muutosehdotuksista. Tämä tiivistelmä pohjanaan jatkokomitea oli laatinut ehdotuksensa tarkistetuksi konkordiaksi. Alustavan yleiskeskustelun jälkeen kokous torjui niin yksityiskohtaisesti opin esittävän tunnustuksen laatimiseen kuin tunnustuksen korvaamiseen suppealla, aktueellilla tunnustuksella tähtäävät ehdotukset. Neuvottelujen pohjaksi hyväksyttiin jatkokomitean laatima ehdotus. Tämä päätös merkitsi sitä, että Leuenbergin kokous torjui luonnoksesta vuoden 1971 jälkeen kirkkojen piirissä käydystä keskustelusta huolimatta sekä perinteisen luterilaisen käsityksen täydellisestä tunnustuksellisesta yhteydestä kirkollisen yhteyden perustana että perinteisen reformoidun ja unioitujen

käsityksen aktuellista tunnustamisesta ilman formuloitua tunnustusta kirkollisen yhteyden perustana. Näiden sijasta pidettiin kiinni ajatuksesta määritellä konkordiassa evankeliumin yhteinen ymmärtäminen.

Jatkokomitean ehdotus tarkistetuksi konkordiaksi alistettiin hyvin tarkan käsittelyn kohteeksi neuvotteluissa ja tällä kertaa onnistuttiinkin saamaan aikaan teksti, joka hyväksyttiin äänestettäväksi. Äänestyksessä 16.3.1973 35 valtuutettua antoi äänensä tekstin hyväksymisen puolesta. Kukaan ei äänestänyt tekstin hyväksymistä vastaan. Neljä valtuutettua, joista kaksi oli Baijerin luterilaisia ja kaksi reformoituja, jätti äänensä käyttämättä. Tanskan ja Norjan edustajat eivät osallistuneet äänestykseen, koska he olivat kokouksessa vain tarkkailijoina.

Samalla Leuenbergin kokous katsoi työnsä päättyneeksi. Tekstiä, joka 16.3.1973 hyväksyttiin, voidaan niin muodoin pitää lopullisena - ei enää luonnoksena. Tämä vastaa myös niitä suuntaviivoja, jotka jatkotyöskentelylle alun perin asetettiin. Toivomukset vielä yhden luonnoksen laatimiseen ryhtymisestä, joita mm. Suomen kirkon ulkomaanasiaain toimikunta oli esittänyt, otettiin keskustelussa esille, mutta kokouksen kanta oli, ettei se senhetkisessä kokoonpanossaan enää voinut päästä saavutettua pitemmälle. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että joku kirkko voi tulkita 16.3.1973 hyväksytyn tekstin luonnokseksi ja esittää vaatimuksen jatkoneuvottelujen käymisestä ennen kuin teksti voidaan lopullisesti hyväksyä. Saattaisi myös olla mahdollista hyväksyä konkordia määrätyn varauksin. Tämä voisi kylläkin tuottaa vaikeuksia kirkkojen yhteistyölle jatkossa. Ei näet ole olemassa mitään sellaista virallista elintä, jolla olisi valta ratkaista, onko joku varaus sovitettavissa yhteen konkordian kanssa vaiko ei. Leuenbergin neuvottelujen osapuolina olleet 8 kirkkoa tullaan KMN:n Faith and Order-toimikunnan toimesta pitämään ajan tasalla, mitä muiden kirkkojen konkordiaa koskeviin kannanottoihin tulee. Näiden kirkkojen velvollisuutena on ratkaista, voidaanko varauksia esittänyt kirkko katsoa liittyneeksi kirkolliseen yhteyteen vai ei.

Luonnokseen verrattuna konkordia sisältää useita muutoksia ja täsmennyksiä. Luonnoksen rakenne on kuitenkin säilytetty suurin piirtein ennallaan.

Lopullisen tekstin johdannossa (1-2 §) todetaan, että konkordia

sisältää esityksen evankeliumin ja kirkollisen yhteyden yhteisestä ymmärtämisestä. Johdannossa on myös tunnustettu, että taistelu totuuden ja ykseyden puolesta on kirkossa ollut syyllisyyden ja kärsimyksen merkitsemää.

Tietä yhteyteen käsittelevässä jaksossa (3-5 §) on vain pienehköjä muutoksia, joiden tarkoitus on antaa totuudellisempi kuva reformaation jälkeisestä kehityksestä. Siinä todetaan, ettei uskonpuhdistuksen isillä ollut voimaa välttää jakaantumista siitä huolimatta, että heillä oli keskenään paljon yhteistä. Edelleen tähdennetään, että uskonpuhdistajat seisoivat yhteisessä rintamassa oman aikansa "perinteitä" vastassa, eivät luonnoksen "perinnettä" vastassa, ja todetaan raamatuntutkimuksen merkitys kehitykselle painottamatta erityisesti historialliskriittistä raamatuntutkimusta. Uutta on se, että konkordia korostaa uudestaan löydettyä ekumeenista horisonttia ja uskonpuhdistuskirkkojen erityisesti yhteisen ahdistuksen aikakausina koettua kirkollista yhteyttä.

Jaksossa, jossa on esillä evankeliumin yhteinen ymmärtäminen (6-16 §), on tehty useita tärkeitä lisäyksiä, joissa varsinkin luterilaisten esittämät toivomukset on otettu huomioon. Johdannossa sanotaan, että kirkot määrittelevät evankeliumin yhteisen ymmärtämisen niin tarkasti kuin se on kirkolliselle yhteydelle tarpeellista. Evankeliumi määritellään "sanomaksi Jeesuksesta Kristuksesta, maailman pelastuksesta, joka on vanhan liiton kansalle annetun lupauksen täyttymys". Eskatologinen perspektiivi tuodaan esille tunnustamalla Jeesus Kristus "tulevaksi, joka tuomarina ja pelastajana saattaa maailman täyttymykseen". Vanhurskauttamisesta sanotaan nyt myös se, että vanhurskautettu on "vapautettu lain syytöksistä ja elää ylistäen Jumalaa ja palvellen toisia". Kristittyjen palvelua tarkoittaen puhutaan kärsimisalttiudesta ja sen tunnustamisesta, että Jumalan vaativa ja lahjoittava tahto sulkee sisäänsä koko maailman. Ne reformatoriset kirkot jotka hyväksyvät konkordian, korostavat olevansa evankeliumin ymmärtämisessään vanhan kirkon tunnustusten perustalla. Sakramenteista lopullinen konkordia sanoo, että Jeesus Kristus "on Pyhän Hengen välityksellä läsnä julistuksessa, kasteessa ja ehtoollisessa". Luonnoksen vastaavassa kohdassa sanottiin, että Jeesus Kristus "on läsnä julistuksen, kasteen ja ehtoollisen välityksellä

Pyhässä Hengessä". Edelleen lausutaan, että Jeesus Kristus "vai-
kuttaa moninaisten virkojen ja palveluiden sekä seurakuntansa
kaikkien jäsenten todistuksen kautta". Kastetta koskeva pykälä
on kirjoitettu täysin uudestaan ja kuuluu nyt: "Kaste toimitetaan
vedellä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimessä. Kasteessa Jeesus
Kristus ottaa syntiin ja kuolemaan langenneen ihmisen peruuttamat-
tomasti pelastuksensa yhteyteen, jotta tämä olisi uusi luomus. Py-
hän Hengen voimassa hän kutsuu tätä seurakuntaansa elämään uskos-
ta, jokapäiväiseen parannukseen ja seuraamiseen.

Opillisista hylkäystuomioista puhuttaessa (17-28 §), todetaan eh-
toollisen osalta, että "usko vastaanottaa aterian pelastukseksi,
epäusko tuomioksi". Luonnoksessa sama kohta kuului: ".... niin
antaa Kristus itsensä rajoituksetta kaikille niille jotka ottavat
vastaan leivän ja viinin, uskoville pelastukseksi, epäuskoisille
tuomioksi". Kristologiassa on kolminaisuusoppia korostettu nyt
voimakkaammin ja kritiikkiä osakseen saanut puhe "traditionaalis-
ten ajatusmuotojen epäonnistumisesta" korvattu ilmaisulla "perin-
teisten ajattelumuotojen historiallinen sidonnaisuus". Selvemmin
kuin luonnoksessa lausutaan nyt myös, että vanhat opilliset hyl-
käystuomiot eivät koske kirkkojen opillisia kantoja, silloin kun
kirkot hyväksyvät pykälissä 17-28 esitetyt toteamukset.

Neljänteen jaksoon (29-49 §) on laadittu uusi johdanto määrittele-
mään käsitteen kirkollinen yhteys sisältöä: "Tämän konkordian tar-
koittama kirkollinen yhteys merkitsee sitä, että kirkot, joilla
on eri tunnustusperusta suovat evankeliumin ymmärtämisessä saavu-
tetun yksimielisyyden perusteella toisilleen yhteyden sanassa ja
sakramentissa ja pyrkivät mahdollisimman suureen yhteyteen todis-
tuksessa ja palvelussa maailmaa kohtaan". Enää ei puhuta "kirkolli-
sen yhteyden luomisesta", vaan "kirkollisen yhteyden julistamisesta".
Enää ei myöskään sanota, että "kirkot tunnustavat toisensa
Kristuksen kirkkona", vaan että kirkot "ovat vakuuttuenita, että
yhdessä ovat osallisia Kristuksen yhteen kirkkoon". Opillisista
hylkäystuomioista saavutettua yksimielisyyttä pidetään osana evan-
keliumin yhteistä ymmärtämistä ja se kytketään kolmannessa jaksos-
sa esitettyihin toteamuksiin. Kirkollisen yhteyden toteuttamista
perustellaan uskolla Pyhän Hengen yhdentävään voimaan. Edelleen
sanotaan, että "kirkkojen julistus" ei "evankeliumi", tulee us-
kottavammaksi, mikäli kirkot antavat yhtenäisen todistuksen.

Konkordian ja tunnustuksen välinen suhde määritellään seuraavalla tavalla: "Konkordia ei ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi. Se on esitys keskeisissä kysymyksissä saavutetusta opillisesta yksimielisyydestä ja tekee mahdolliseksi eri tunnustusta olevien kirkkojen välillä kirkollisen yhteyden. Asianomaiset kirkot hyväksyvät tämän opillisen yksimielisyytensä suunnannäyttäjäkseen niiden suorittaessa todistusta ja palvelua". Edelleen sanotaan, että evankeliumin yhteistä ymmärtämistä tulee koetella mittapuuna Raamattu, ja että tulevaisuudessa keskusteluissa tullaan käsittelemään niitä opillisia erimielisyyksiä, joita kirkkoissa ja kirkkojen välillä vielä on. Lopuksi asianomaiset kirkot tunnustavat velvollisuudekseen palvella kaikkien kristillisten kirkkojen ekumeenisista yhteyttä ja ilmaisevat halunsa asettaa oppia koskevat keskustelut tähän laajempaan ekumeeniseen yhteyteen.

Tarkistettua konkordiaa leimaa näin pyrkimys tarkemmin määritellä evankeliumin yhteinen ymmärtäminen, opillisista hylkäystuomioista saavutettu yksimielisyys ja kirkollinen yhteys. Näiden konkordian ymmärtämiselle tärkeän kolmen käsitteen sisältö kytketään konkordian kokonaisuuteen sillä tavalla, ettei niitä enää voida tulkita ulkopuolelta tuoduilla yleisillä näkemyksillä. Iritykset selittää konkordia uudeksi tunnustukseksi torjutaan. Lopulta useisiin dogmatismissiin, erityisesti vanhurskauttamista ja kastetta koskevissa esityksissä, tehdään täsmennyksiä ja lisäyksiä ja tullaan näin vastaan kriittisiä huomautuksia esittäneitä kirkkoja. Suomen kirkon ulkomaanasiaian toimikunnan esittämät näkökohdat otettiin huomioon ja niistä käytiin keskustelua.

Konkordiatekstin lähetekirjelmässä ilmoitetaan konkordian tunnustamisen periaatteet. Lopullisen konkordiatekstin on allekirjoittanut neljännen Leuenbergin kokouksen neljä puheenjohtajaa, Max Geiger, Leonhardt Goppelt, Horst Lahr ja Marc Lienhard ja sitä säilytetään KMN:ssä. Jäljennökset ovat IML:n ja RML:n tallessa. Asianomaisia kirkkoja pyydettiin 30.9.1974 mennessä antamaan kirjallisessa muodossa suostumuksensa konkordiaan ja lähettämään vastauksensa KMN:n Faith and Order-toimikunnalle. Kun joku kirkko on antanut suostumuksensa konkordiaan, asiasta tiedotetaan välittömästi toisille kirkkoille. Kirkollinen yhteys tulee voimaan 1.10.1974 ja käsittää silloin kaikki ne kirkot, jotka ovat siihen mennessä ilmoittaneet suostumuksestaan. Kirkot, joita Leuenbergin

neuvottelut koskevat, voivat myös 1.10.1974 jälkeen liittyä kirkolliseen yhteyteen ja tämä tapahtuu sinä päivänä, jona niiden suostumus on saapunut. Asianomaisia kirkkoja pyydettiin esittämään kirkollisen yhteyden toimeenpanoa ja suunniteltuja opillisia keskusteluja koskevia ehdotuksia ja toivomuksia. Nämä keskustelut pitäisi aloittaa mikäli mahdollista jo vuoden 1974 aikana. Niihin tullaan kutsumaan mukaan myös ne kirkot, jotka eivät vielä ole ratkaisseet kantaansa konkordiaan. Ajatuksesta julkistaa konkordia erityisen juhlavassa kokouksessa on toistaiseksi luovuttu. Mikäli kirkot haluavat, sellainen yleiskokous voidaan pitää myöhemmässä vaiheessa, esim. silloin kun jatkokeskustelut aloitetaan.

Leuenbergin kokouksen jatkokomitea kokoontui 26. - 27.1.1974 Cartignyssa Ranskassa. Siihen mennessä oli 22 kirkkoa 89:stä neuvottelujen piiriin kuuluvasta kirkosta antanut suostumuksensa konkordiaan. Mm. kaikki Saksan demokraattisen tasavallan kirkot olivat liittyneet konkordiaan. Jatkokomitea päätti pitää vielä yhden kokouksen ennen kuin kirkollinen yhteys astuu 1.10.1974 voimaan. Tähän päivään saakka annettiin konkordian piiriin kuuluvien kirkkojen välisen yhteydenpidon hoito KMN:n Faith and Order-toimikunnalle, mutta tämä tehtävä siirretään 1.10.1974 jälkeen IML:n ja RML:n asettamalle yhteistyötoimikunnalle. Suunniteltuja opillisia keskusteluja on lykätty ja ne tullaan käymään mahdollisesti pääsiäisenä 1975.

2. Lopullisen konkordian kriittistä tarkastelua

2.1. Konkordian tarkoitus ja rakenne

2.1.1. Konkordian johdanto

Konkordian johdanto muotoiltiin Leuenbergin neuvotteluissa 1973 hyvin huolellisesti ja se on erittäin merkityksellinen konkordian ymmärtämiselle. Aluksi luetellaan ne kirkot, joita konkordia koskee. Niitä ovat Euroopan luterilaiset ja reformoidut kirkot, näistä muodostuneet unioidut kirkot sekä valdolaisten ja Böömin veljesten esireformatoriset kirkot. Konkordia rajoittuu näin koskemaan kirkkoja, joita on 23 eri Euroopan maassa yhteensä 89. Vain nämä kirkot voivat ilman muuta liittyä kirkolliseen yhteyteen. Kirkollista yhteyttä ei voida mielivaltaisesti laajentaa koskemaan toisia kirkkoja. Kirkollisen yhteyden ulkopuolella ovat

tässä vaiheessa toisten maanosien luterilaiset ja reformoidut kirkot samoin kuin toisiin tunnustuskuntiin kuuluvat kirkot, kuten esim. roomalaiskatoliset, ortodoksit, anglikaanit ja baptistit. Konkordia ottaa kuitenkin lukuun senkin mahdollisuuden, että toisten maanosien ja toisten tunnustuskuntien kirkot tulevat liittymään kirkolliseen yhteyteen. Tämän ehtona ovat kuitenkin ennen liittymistä tapahtuneet yhteiset opilliset keskustelut.

Selitys konkordian rajoittumiseen Euroopan luterilaisiin ja reformoituihin kirkkoihin annetaan myöhemmin, kun todetaan, että sopimuksen piiriin kuuluvat kirkot ovat voineet käymiensä opillisten keskustelujen perusteella määritellä sen yhteisen näkemyksen evankeliumista, mikä konkordiassa tuodaan esille. Opillisilla keskusteluilla tarkoitetaan ennen muuta neljää Leuenbergin kokousta. Opillisten keskustelujen tarkoituksena oli saada asianomaiset kirkot vakuuttuneiksi siitä, että ne olivat yhtä mieltä evankeliuminkeskeisestä sisällöstä, ja että ne kykenivät ilmaismaan tämän yksimielisyytensä sovintolauselmanä. Opilliset keskustelut rajoittuivat alueellisesti Eurooppaan ja koskivat ainoastaan luterilaisia, reformoituja ja unioituja. Siksi niiden tulokkaan ei voinut muodostua enemmäksi kuin Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen väliseksi konkordiaksi. Jos konkordian tunnustuksellisia tai maantieteellisiä rajoja laajennettaisiin, täytyisi aloittaa uudet oppia koskevat keskustelut.

Käymiensä opillisten keskustelujen pohjalta asianomaiset kirkot ovat voineet määritellä konkordiassa yhteisen näkemyksen evankeliumista. Tässä tulee esille toinen konkordian kahdesta tarkoituksesta. Konkordia on sopimus, jossa ilmenee asianomaisten kirkkojen yhteinen näkemys evankeliumista. Konkordia kokonaisuudessaan sisältää yhteisen näkemyksen evankeliumista ja antaa siis itsessään vastauksen kysymykseen, mitä evankeliumin yhteinen ymmärtäminen on. On selvää, että yksityiset kirkot voivat sisällyttää omaan näkemykseensä evankeliumista enemmän kuin konkordia tekee. Samoin on mahdollista, että ne voivat opillisten keskustelujen jatkuessa lausua yhdessä enemmänkin kuin nyt. Konkordiassa saa muodon se yksimielisyys evankeliumin keskeisestä sisällöstä, mitä on tähänastisissa keskusteluissa saavutettu.

Konkordian toinen ja määräävä tarkoitus on tehdä asianomaisille kirkkoille mahdolliseksi julistaa keskinäinen kirkollinen yhteys

ja panna se toimeen. Myös termin kirkollinen yhteys sisältö on sidoksissa konkordian koko sanomaan. Konkordia ei halua käyttää ennalta annettua, enemmän tai vähemmän epätasallista kirkollisen yhteyden mallia. Se puhuu tämän konkordian tarkoittamasta kirkollisesta yhteydestä ja kuvaa, mitä tämä kirkollinen yhteys sisältää (29 §). Tämä ei luonnollisestikaan sulje pois sitä että konkordialla on liittymäkohtia toisten kirkollisen yhteyden mallien kanssa, mutta se ei tee selväksi omaa suhdettaan niihin. Selvää joka tapauksessa on, että konkordiassa ymmärretään käsite kirkollinen yhteys toisella tavalla kuin siinä määritelmässä, minkä VELKD:n ekumeeninen valiokunta vuonna 1954 tästä käsitteestä esitti. Konkordiassa ei ole yksinomaan kysymys yhteenkuuluvuudesta, joka Kristuksen ruumiin jäsenillä on keskenään sen perusteella että he ovat osallisia Kristuksen ruumiiseen, vaan kirkollisella yhteydellä tarkoitetaan yhteyttä kirkkojen kesken. Keskinäistä kirkollista yhteyttä ei voi kuitenkaan olla niillä kirkkoilla, jotka eivät ole yksimielisiä evankeliumin keskeisen sanoman tulkinnassa, eikä myöskään niiden kirkkojen kesken, jotka ovat olleet pakotettuja tuomitsemaan toistensa opilliset käsitykset. Siksi kirkkojen täytyy ensin päästä yksimielisyyteen sopimuslauselman sanamuodosta, ennen kuin ne voivat antaa julistuksen keskinäisestä kirkollisesta yhteydestään. Sopimuslauselma on välttämätön edellytys kirkolliselle yhteydelle, ja kirkollista yhteyttä voidaan pitää käytännöllisenä seurauksena yksimielisyydestä, minkä kirkot ovat evankeliumin tulkinnassa saavuttaneet.

Sopimuksen ja kirkollisen yhteyden välinen suhde tulee esille 2 §:ssä. Kirkon perusta on yksin Kristus, ja hän kokoaa ja lähettää kirkon tarjoamalla ja ilmoittamalla pelastuksensa julistuksessa ja sakramenteissa. Kirkon perustus on pelastusteossa, jonka Jeesus Kristus on kerran suorittanut kaikkien puolesta ja kirkko on samalla niiden tekojen tulos, joita Jeesus Kristus armonvälineiden kautta suorittaa tälläkin hetkellä. Tällöin on välttämätöntä, että evankeliumin ja sakramenttien sisältö on sopu- soinnussa Kristuksen suorittaman asettamisen kanssa, niin että hän itse todella kokoaa ja lähettää kirkkonsa niiden välityksellä. Kirkko on siellä, missä evankeliumia julistetaan puhtaasti ja sakramentit jaetaan oikein. Siksi onkin yksimielisyys evankeliumin oikeasta opista ja sakramenttien oikeasta jakamisesta re-

formatorisen käsityksen mukaan kirkon yhteyden välttämätön ja riittävä ehto. Kirkon ykseyttä ei siis ole olemassa, mikäli yksimielisyys ei vallitse evankeliumin oikeasta opista ja sakramenttien oikeasta jakamisesta. Evankeliumia ja sakramentteja koskevan yksimielisyyden lisäksi ei kirkon ykseydelle voida asettaa muita ehtoja.

Näistä reformatorisista kirkon ykseyden kriteereistä konkordia johtaa kirkollisen yhteyden tulkintansa. Konkordian tarkoituksen ymmärtää tältä osin, jos edellytetään, että kirkon ykseys on joka tapauksessa jotakin muuta kuin konkordian piiriin kuuluvien kirkkojen välistä empiiristä yhteyttä. Kirkon todelle ykseydelle on täydellinen yksimielisyys evankeliumin oikeasta opista ja sakramenttien oikeasta jakamisesta välttämätön. Luterilaisesta näkökulmasta katsottuna tämä merkitsee käytännössä liittymistä Augsburgin tunnustuksen 21:een ensimmäiseen artikkeliin. Saksan luterilaisuuden piirissä 1950-luvulla käyty keskustelu samoin kuin ylipäättään ekumeeninen keskustelu on kuitenkin johtanut oivallukseen, ettei enää voida tehdä absoluuttista rajaa oikeauskoisten kirkkojen ja hereettisten kirkkojen välillä. On sellaisia kirkkoja, jotka tunnustuksensa ja elämänsä useissa kohdissa eroavat luterilaisista kirkoista, ja joiden kanssa luterilaisilla kirkoilla ei tästä syystä voi olla näkyvää kirkollista ykseyttä, mutta tämän tosiasian ei silti tarvitse merkitä sitä, että luterilaisten olisi pakko kieltää näiden kirkkojen osallisuus Kristuksen kirkkoon. Tämän oivalluksen ilmentymänä voidaan pitää konkordian 34 §:ää, missä lausutaan, että asianomaiset kirkot ovat vakuuttuneita siitä, että niillä on yhdessä osallisuus Kristuksen yhteen kirkkoon. Konkordian pyrkimyksenä on esittää, kuinka suuressa määrin asianomaisilla kirkoilla on osallisuus Kristuksen kirkkoon ja mihin tämä yhteys niitä oikeuttaa ja velvoittaa. On selvää, että tällöin täytyy lähteä kriteereistä, jotka koskevat kirkon ykseyttä, olkoon että sitä täydellistä yksimielisyyttä evankeliumin oikeasta opista ja sakramenttien oikeasta jakamisesta, mikä on kirkon tosi ykseyden ehto, ei voitaisikaan saavuttaa. Tätä taustaa vasten ymmärtää, että kirkolliseen yhteyteen liittyvillä kirkoilla on omassa keskuudessaan ykseys ja yhteenkuuluvuus, joka on aivan toisenlaista kuin se yhteys, jonka ne toistensa kanssa saavat konkordian välityksellä. Tämä kirkkojen si-

sällä vallitseva ykseys on luterilaisen käsityksen mukaan annettu yhdessä Kristuksen ruumiin osallisuuden kanssa. Tämä yhteys syntyy kun evankeliumia saarnataan ja sakramentit jaetaan oikein ja kun evankeliumi ja sakramentit otetaan uskossa vastaan. Tämä ykseys ja yhteenkuuluvuus on luterilaisen käsityksen mukaan sidoksissa tunnustukseen, ja sentähden tunnustuksen täytyy edelleen pysyä voimassa. Tämä kirkonsisäinen ykseys, yhteenkuuluvuus ja tunnustususkollisuus voidaan kuitenkin määrättyissä olosuhteissa luterilaista tunnustusta loukkaamatta katsoa koskevan niiden kirkkojen välistä yhteyttä, joilla on osallisuus Kristuksen yhteen kirkkoon.

Edellä esitetty tulkinta konkordian johdannosta on tehty ensi sijassa luterilaisesta näkökulmasta. On mahdollista, että reformoitujen ja unioitujen taholla korostettaisiin enemmän yhteistä organisatiota kuin yhteistä tunnustusta kirkon ykseyden ehtona. Tästäkin näkökulmasta konkordiaa ja sen johdantoa tarkasteltaessa voi kuitenkin havaita, että kirkon ykseyden ja konkordian tarkoitettaman kirkollisen yhteyden välillä on eroavuus. Konkordiassa ei edellytetä minkäänmuotoista organisatorista yhteyttä sopimukseen liittyvien kirkkojen kesken, vaan se tähtää täysin itsenäisinä pysyvien kirkkojen kirkolliseen yhteyteen. Tämä ei kylläkään konkordian mukaan sulje pois organisatorisen yhteenliittymisen mahdollisuutta (44 §), yhtä vähän kuin täydellisen tunnustuksellisen yhteydenkään mahdollisuutta. Konkordia ottaa huomioon sen mahdollisuuden, että kehitys tulevaisuudessa vie kirkollisesta yhteydestä kirkon ykseyteen, vaikka se itse käsittelee vain Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen kirkollista yhteyttä.

2.1.2. Tie yhteyteen

Konkordian ensimmäisessä jaksossa (3-5 §) tarkastellaan sitä tietä joka on johtanut asianomaiset kirkot kirkolliseen yhteyteen. 3 §:ssä sanotaan, että kirkot toteavat konkordiassaan suhteittensa muuttuneen sitten reformaation. Yleisesti säilytetty sanonta "ovat muuttuneet" osoittaa, että kysymyksessä ei ole yritys korjata reformaatiosta saakka vallinnutta kirkollista jakaantumaa uskonpuhdistuskirkkojen välisellä yhteydellä. Se, minkä konkordia vahvistaa ja saa aikaan, on uusi tilanne, joka ei ole kirkollisen jakaantumisen eikä täydellisen kirkollisen ykseyden

tilanne, vaan jota osuvammin voidaan kuvata termillä kirkollinen yhteys.

Uskonpuhdistuskirkkojen jakaantuma on perua reformaation ajoilta ja konkordia ottaa 3 §:ssä kantaa näiden aikojen tapahtumiin. Konkordia sanoo, että reformaation isät eivät paljosta yhteisestä huolimatta kyenneet välttämään hajaannusta. Sanonta antaa ymmärtää, että ainakin Melanchthonin, Bucerin ja Calvinin tapauksessa uskonpuhdistajilla oli alusta saakka pyrkimyksenä säilyttää uskonpuhdistusliikkeen yhtenäisyys. Syinä jakaantumaa konkordia pitää uskonpuhdistajien välillä vallinneita, teologista ajattelutapaa ja kirkollista toimintaa koskevia erilaisia näkemyksiä. Kirkollista toimintaa koskevat näkemyseroavuudet eivät käy ilmi, mutta mahdollisesti konkordia tahtoo viitata uskonpuhdistajien erilaiseen asennoitumiseen traditionaalista kirkkojärjestystä ja jumalanpalvelusta koskeviin kysymyksiin samoin kuin heidän erilaisiin kannanottoihinsa Schmalkaldenin sodan aikana 1546-1555. Konkordia ei esitä moitteita uskonpuhdistajille sen johdosta, etteivät nämä kyenneet välttämään jakaantumista, vaan lausuu, että uskonpuhdistajat uskonsa tähden ja omantuntonsa edessä toimivat niin kuin toimivat. Jakaantuminen oli uskonpuhdistajien näkökulmasta oikeutettu silloin kun näin tapahtui. Konkordialle onkin yleisesti tunnusomaista, että se pyrkii huolellisesti välttämään myöhemmistä lähtökohdista käsin esitettyä kritiikkiä uskonpuhdistajia vastaan.

Konkordian taustalla ovat ne kokemukset, joita on saatu Saksan unionikirkoissa, Saksan kirkkotaistelussa, EKD:n ja VELKD:n teologisissa keskusteluissa ja Euroopan luterilaisten ja reformoitujen teologioiden välisissä opillisissa neuvotteluissa. Kaikkien näiden tuloksena voidaan pitää pitkälle menevän yksimielisyyden paljastumista luterilaisten ja reformoitujen välillä. Konkordiassa tähdennetään sitä, että tällä yksimielisyydellä on varsin pitkälle juurensa itse reformaatiossa. 4 §:ssä lausutaan, että historiallisessa perspektiivissä tulee mahdolliseksi selvemmin havaita se, mikä kaikista ristiriidoista huolimatta on ollut uskonpuhdistuskirkkojen yhteistä todistusta. Yhteisenä konkordia mainitsee uskonpuhdistuksen muodollisen ja aineellisen periaatteen tai nk. nelinkertaisen soluksen, yksin Kristus, yksin Raamattu, yksin armosta, yksin uskosta. Uskonpuhdistuskirkot lähtivät,

toteaa konkordia, uudesta, vapauttavasta ja varmuutta-antavasta evankeliumin tajuamisesta. Löytämiensä totuuden kriteereiden yhdistäminä ne joutuivat yhteiseen rintamaan aikansa kirkollisia traditioita vastaan. Ne tunnustivat yhdessä, että elämää ja opia on mitattava Raamatun alkuperäisellä ja puhtaalla todistuksella evankeliumista. Ne tunnustivat yksimielisesti, että Jumala lahjoittaa Jeesuksen Kristuksen elämässä, kuolemassa ja ylösnousemuksessa vapaasti ja ehdoitta armonsa jokaiselle joka uskoo hänen lupauksiinsa.

Konkordiassa korostetaan edelleen, että uskonpuhdistajat tulkit-sivat kirkon toimintaa ja muotoa lähtemällä kirkon tehtävästä todistaa evankeliumia, ja että he antoivat Kristuksen sanalle sijan kristillisen seurakunnan kaikkien inhimillisten muotojen yläpuolella. Siihen mikä on yhteistä, konkordiassa luetaan myös se, että uskonpuhdistajat yhdessä koko kristikunnan kanssa liit-täivät ja hyväksyivät uudestaan vanhan kirkon uskontunnustusten tunnustautumisen kolmiyhteiseen Jumalaan ja Jeesukseen Kristuk-seen ihmisenä ja Jumalana. Konkordia tarkastelee näin uskonpuh-distusta koko kristikunnan ja kirkon koko historian puitteissa. Uskonpuhdistuskirkot voivat siis perustaa yhteytensä myös yhtei-seen vanhakirkolliseen perinteeseen.

Koska konkordiassa nähdään uskonpuhdistuskirkkojen pirstoutumisen olennaisena syynä uskonpuhdistajien kesken vallinneissa teologis-ta ajattelutapaa ja kirkollista toimintaa koskevilla eroavuuksis-sa, on vain johdonmukaista, että 5 §:ssä sanotaan mahdollisuuden kirkolliseen yhteyteen syntyneen nyt kun uskonpuhdistuskirkot ovat päässeet samanlaisiin teologisen ajattelun ja kirkollisen toiminnan muotoihin. Syinä tähän kehitykseen ovat olleet ennen muuta teologiset ratkaisut uuden ajan kysymyksiin, raamatuntutki-muksen kehitys, kirkolliset uudistuspyrkimykset, ja uudestaan löydetty ekumeeninen asennoituminen. Lisäksi on mainittava koke-mukset veljellisestä yhteydestä varsinkin yhteisten kärsimysten aikoina. Nämä historialliset seikat ovat johtaneet uskonpuhdistus-kirkkoja uuteen näkemykseen tunnustuksesta. 1800-luvun alun herä-tysliikkeiden ajoista saakka uskonpuhdistuskirkot ovat pyrkineet uudella tavalla aktualisoimaan niin Raamatun todistusta kuin re-formatorisia tunnustuksiaankin omalle ajalleen. Tällöin kirkot ovat oppineet tekemään eron tunnustuksensa perustavaalaatua ole-

van todistuksen ja sen historiallisesti suhteellisten ajatusmuotojen välillä. Liittyen raportteihin Leitsätze zur Kirchengemeinschaft ja Thesen zur Kirchengemeinschaft konkordia pyrkii tasoittamaan vastakohtaa yksipuolisen historiallisiin tunnustuksiin pittäytymisen ja tunnustuksen aktueelliksi tunnustautumiseksi ymmärtämisen kesken. Konkordia korostaa, että tunnustukset antavat todistuksen evankeliumista Jumalan elävänä sanana Jeesuksessa Kristuksessa. Siksi tunnustukset eivät sulje pois mahdollisuutta jatkuvasti tapahtuvaan evankeliumin tunnustamiseen, vaan päinvastoin avaavat tätä tietä ja vaativat käymään sitä uskon vapaudessa. Konkordia ei siis halua torjua käsitystä tunnustuksesta aktueellina todistuksena, vaan korostaa aktueellin tunnustautumisen ja historiallisen tunnustuksen välillä vallitsevaa sisällöllistä yhteyttä. Aktueelli tunnustaminen on historiallisen tunnustuksen perustodistuksen eteenpäinviemistä.

Konkordian reformaatiosta ja sen jälkeisestä kehityksestä esittämän tulkinnan tarkoituksena ei ole sanoa, että kaikki uskonpuhdistuskirkkojen väliset vastakohtaisuudet on ratkaistu sitten kun nämä kirkot ovat yhdessä tutkineet yhteistä vanhakirkollista ja reformatorista perintöään ja päätyneet yhdenmukaisiin teologisen ajattelun ja kirkollisen toiminnan muotoihin. Uskonpuhdistuskirkoilla on niin paljon yhteistä, että ne kykenevät saattamaan tämän yhteisen sopimuksen muotoon ja toteuttamaan sitä kirkollisena yhteytenä. Konkordiassa myönnetään kuitenkin, että yhä on olemassa useita teologisia ja kirkollisia eroavuuksia ja edellytetään, että tällaisista kysymyksistä tullaan käymään jatkokeskusteluja konkordian piiriin kuuluvien kirkkojen kesken (28 ja 39 §).

Konkordian esittämässä kuvauksessa tiestä yhteyteen otetaan huomioon tärkeimmät luterilaisia ja reformoituja lähentäneet seikat. Konkordian tulkinta luterilaisten ja reformoitujen alkuperäisen jakaantumisen syistä ei kuitenkaan ole aivan vedenpitävä. Saattaa hyvinkin olla mahdollista, että uskonpuhdistuksen isien väliset vastakohdat eivät perustuneet yksinomaan olennaisiin eroavuuksiin teologisessa ajattelutavassa ja kirkollisessa toiminnassa, vaan että niiden syy oli paljon tärkeämpiä kristillisiä kysymyksiä koskevassa erilaisessa näkemyksessä. Näihin kysymyksiin, joista konkordia ei nimenomaisesti mainitse, kuuluvat Jumalan ja luomakunnan, Jumalan ja pahan välinen suhde sekä ihmiskäsitys. Konkor-

dia sivuuttaa nämä kysymykset eikä selvästikään katso niiden merkitystä ratkaisevaksi. Kuitenkin ne esittävät jatkuvasti omaa osaansa luterilaisten ja reformoitujen välisessä keskustelussa.

2.1.3. Evankeliumin yhteinen ymmärtäminen

Konkordian kuvaus evankeliumin yhteisestä ymmärtämisestä (6-16 §) ei pyri olemaan tyhjentävä selvitys evankeliumin sisällöstä. Asianomaiset kirkot tyytyvät antamaan kuvauksen evankeliumin yhteisestä ymmärtämisestä vain niin laveana kuin se on välttämättömyyksiä kirkollisen yhteyden perustan luomiseksi. Yksimielisyys evankeliumista ja sakramenteista alistetaan selvästi tarkoitukseksi aikaansaada asianomaisten kirkkojen välinen kirkollinen yhteys. Tämä merkitsee sitä, että sopimuslauselmaa ei pidä ymmärtää tunnustukseksi, jossa kirkko ilmaisee uskonsa Jumalan ja maailman edessä. Se ei myöskään ole sellainen tunnustus, joka pitää kirkkoa koossa ja konstituoi sen ykseyden. Sopimuslauselma kuuluu toiseen kirkollisten opinilmaisujen kategoriaan. Sen tarkoituksena on asettaa opillinen perusta uskonpuhdistuskirkkojen kirkolliselle yhteydelle ja sen yksityiset lausumat on ymmärrettävä tästä tarkoituksesta käsin. Konkordia korostaa nimenomaan, että se ei ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi, vaan on keskeisiä asioita koskeva sopimus, joka tekee mahdolliseksi eri tunnustusta olevien kirkkojen kirkollisen yhteyden (37 §). Asianomaiset kirkot ovat omissa tunnustuksissaan ilmaisseet oman uskonsa, ja useimmissa tapauksissa nämä tunnustukset sisältävät paljon täydellisemmin kuvauksen evankeliumista kuin konkordia.

Konkordian lausueessa, että sen sisältönä on keskeisissä asioissa saavutettu yksimielisyys, voitaisiin keskeiset asiat kenties tulkita vastakohdiksi asioille jotka ovat enemmänkin perifeerisiä. Näin konkordiaan sisältyisi arvoarvostelma, jonka mukaan joku osa tunnustuksen sisällöstä käsitettäisiin jotakin toista osaa tärkeämmäksi. Tällainen tulkinta ei kuitenkaan vastanne konkordian tarkoitusta. Evankeliumin keskeinen sisältö on oikeastaan koko evankeliumi, ja kaikki muu mitä evankeliumi sisältää voidaan asettaa suhteeseen keskeisen sisällön kanssa ja johtaa siitä. Tämän ajatuksen on luterilaisten taholta tuonut esille Wenzel Lohff artikkelissaan Grund und Grenze der Kirche ja se tulee esille myös VELKD:n teologisen toimikunnan laatimassa raportissa

Leitsätze zur Kirchengemeinschaft. Lohff kiinnittää huomiota siihen, että Augsburgin tunnustuksen viidennessä artikkelissa lausutaan evankeliumin oikeasta opettamisesta seuraavaa: "Tällaisen uskon saamista varten Jumala on asettanut saarnaviran ja antanut evankeliumin ja sakramentit." Evankeliumin opettaminen asetetaan näin finaaliseen suhteeseen uskoon pääsemisen kanssa, ja uskolla tarkoitetaan tällöin vanhurskauttavaa uskoa. Tämä puolestaan viittaa takaisin neljännen luvun esitykseen vanhurskauttamisesta, ja kun tässä artikkelissa puhutaan siitä että meidät vanhurskautetaan Kristuksen tähden, tulemme lopulta kristologiaan ja kolminaisuusoppiin. Yksimielisyys evankeliumin opista merkitsee näin ollen yksimielisyyttä vanhurskauttamisen evankeliumista, mitä ei pidä sekoittaa vanhurskauttamisopin kanssa.

Tällöin voidaan kysyä, millä tavalla tulisi ilmaus "vanhurskauttamisen evankeliumi" ymmärtää, jos se ei ole identtinen vanhurskauttamisopin kanssa. Suomalaisen Leuenbergin työryhmän raportin liitteessä 1972 ja Kirkon ulkomaanasiaain toimikunnan kirjeessä 1973 otaksutaan, että vanhurskauttamisen evankeliumilla tarkoitettaisiin itse vanhurskauttamisen tapahtumaa ja että usko merkityksessä vanhurskauttava usko (fides justificans) syrjäytyisi uskonsisällön (fides dogmatica) tieltä. Työryhmässä on oltu eri mieltä tämän tulkinnan paikkansapitävyydestä. Vanhurskauttamisen evankeliumi voidaan ymmärtää myös siten, että siihen kuuluu kaikki se mikä vanhurskauttamisessa vaikuttaa, kolminaisuusoppi, kristologia, sovitusoppi ja oppi armonvälineistä. Tätä tulkintaa on tukemassa se, että VELED:n teologisen valiokunnan vuonna 1969 julkaisema Leitsätze zur Kirchengemeinschaft torjui ajatuksen, jonka mukaan tunnustus on aktueelli todistus vastauksena Jumalan sisällöllisesti määrittlemättömään sanaan ja tämän sijasta korosti, että tunnustuksella on aivan määrätty sisältö, joka on sopu-soinnussa historiallisten tunnustusten kanssa, ja tämä sisältö on juuri vanhurskauttamisen evankeliumi.

Lohff kytkee käsityksensä, jonka mukaan vanhurskauttamisen evankeliumi tuo esille evankeliumin keskeisen sisällön, ajatukseen ennakoivasta, proleptisesta opillisesta ykseydestä. Tämä on täysin johdonmukaista, jos ollaan sitä mieltä, että evankeliumin keskus sisältää periaatteessa koko evankeliumin. Jos kirkot voivat päästä yksimielisyyteen keskeisestä, pitäisi ajan mittaan

olla mahdollista saavuttaa täydellinen yksimielisyys opissa, mikä ei kuitenkaan tarvitse merkitä sitä, että ne liittyvät historiallisten tunnustusten formulointeihin. Kirkot voivat kuitenkin jo nyt elää tietyssä määrin ikään kuin niillä jo olisi yksimielisyys opissa ja mm. pitää yllä kirkollista yhteyttä. Myös kirkot voisivat jo nyt pyrkiä antamaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti muodon sille evankeliumin yhteiselle ymmärtämiselle, mikä niillä keskeisiä asioita koskevan yksimielisyytensä nojalla on.

Konkordian lopullisen muodon takaa voi erottaa Lohffin artikkelin ajatuksenkulut samoin kuin raporttien Leitsätze zur Kirchengemeinschaft ja Thesen zur Kirchengemeinschaft vaikutuksen. Ei varmaankaan ole sattuma, vaan luterilaisten kokousvaltuutettujen tietois- sen ponnistelun tulosta, että konkordian esitys evankeliumin yhteisestä ymmärtämisestä keskittyy vanhurskauttamisopin piiriin. Konkordia liittyy reformatoristen tunnustusten yhteiseen käsitykseen, jonka mukaan yksin Jeesuksen Kristuksen suorittama pelastuksen välittäminen on Raamatun keskipiste ja vanhurskauttamissanoma sanomana Jumalan vapaasta armosta kaiken julistuksen mittapuu kirkossa (12 §). Mikäli tätä ei olisi selvästi tajuttu ja lausuttu, konkordiaa tuskin olisi saatu aikaan.

Vanhurskauttamissanoma tai vanhurskauttamisoppi on sentähden strukturoiva elementti evankeliumin yhteistä ymmärtämistä koskevassa esityksessä ja samaa voidaan sanoa esitetystä kannasta uskonpuhdistusajan opillisiin hylkäystuomioihin. Määriteltynään suppeasti evankeliumin ja korostettuaan tällöin erityisesti vanhan liiton lupausten ja evankeliumin yhteyttä, konkordia sanoo uskonpuhdistajien ilmaisseen oikean käsityksen evankeliumista opissaan vanhurskauttamisesta (8 §). Vanhurskauttamisen perustana olevaa Jeesuksen Kristuksen pelastustekoa kuvaillaan varsin seikkaperäisesti 9 §:ssä, itse vanhurskauttamista 10 §:ssä ja vanhurskauttamisen seurauksia 11 §:ssä. 12 §:ssä todetaan, että uskonpuhdistuskirkot evankeliumia koskevina käsityksineen rakentavat vanhan kirkon tunnustusten perustalle ja että ne yhtyvät reformatoristen tunnustusten yhteiseen käsitykseen Jeesuksen Kristuksen ainutlaatuisesta pelastuksen välittämisestä samoin kuin vanhurskauttamissanomasta. 13-16 §:ssä, jossa on puhe armonvälineistä, korostetaan samoin armonvälineiden ja vanhurskauttamisen välistä yhteenkuuluvuutta.

Itse vanhurskauttamisesta konkordiassa sanotaan, että Jumalan tarjoama pelastus on tarkoitettu kaikille ihmisille, ja että tätä tarjousta on välittämässä Jumalan sana. Edelleen konkordia korostaa, että Jumala lupaa vanhurskauttaan Jeesuksessa Kristuksessa syntiselle joka uskoo. Se joka luottaa evankeliumiin, on vanhurskautettu Jumalan edessä ja vapaa lain syytöksistä. Konkordia-luonnoksen jättäessä syrjään lain ja vanhurskauttamisen välisen yhteenkuuluvuuden, edellytetään tässä lain kirousta asiana, josta ihminen vanhurskauttamisessa pääsee vapaaksi. Konkordia puhuu myös jokapäiväisestä parannuksesta sanoessaan, että se joka panee toivonsa evankeliumiin, elää jokapäiväisessä kääntymyksessä ja uudistumisessa. Vanhurskauttamisen yhteisöllinen puoli tulee esille, kun lausutaan, että vanhurskautetun kääntyminen ja uudistuminen tapahtuu yhdessä seurakunnan kanssa. Vanhurskauttamista korostetaan lain ensimmäisen ja toisen taulun täyttymyksenä, kun sanotaan, että vanhurskautettu ihminen elää Jumalaa ylistäen ja lähimmäisiään palvellen.

Konkordian lausumia armonvälineistä säätelee kysymys, millä tavalla ihmiset tulevat osallisiksi vanhurskauttamisesta Kristuksessa. Konkordia lähtee tällöin ensinnäkin siitä, että perustavaa laatua olevalla tavalla evankeliumista todistavat apostolit ja profeetat Raamatussa. Perussanoma Jeesuksesta Kristuksesta on Vanhassa ja Uudessa testamentissa. Eräässä toisessa yhteydessä konkordia esittää (§ 38), että evankeliumin yhteistä ymmärtämistä on koeteltava mittapuuna Raamattu. Raamattu on siis konkordiassa esitetyn evankeliumin tulkinnan mittapuu ja normi, ja voi olettaa, että sama koskee sakramenttikäsitystä. Konkordian mukaan evankeliumilla on määrätty sisältö, joka on esitetty Raamatussa, ja jota on keskeisiltä osin kuvattu 6-12 §:ssä. Raamatun antamasta todistuksesta käsin voi uskonpuhdistuskirkkojen yhteistä evankeliumin ymmärtämistä koetella ja syventää. Toisaalta evankeliumia tulee viedä edelleen ja sen täytyy päästä vaikuttamaan, jotta tämän päivän ihmiset voisivat tulla osallisiksi vanhurskauttamisesta ja liittyä Kristuksen kirkkoon. Kirkon tehtävänä on viedä evankeliumia eteenpäin ja tämä tapahtuu ennen muuta saarnan välityksellä, yksityisten ihmisten persoonallisella puhuttelemisella, kasteen ja ehtoollisen välityksellä. Yksityisten ihmisten puhuttelulla konkordia tarkoittaa lähinnä sielunhoitoa ja rippiä.

Konkordia korostaa, että Kristus varsinaisesti vaikuttaa armonvälineissä ja hän antaa niille niiden sisällön. Kristus itse tekee ihmiset osallisiksi vanhurskauttamisesta kirkon virkojen ja toimien samoin kuin kristittyjen yleisen pappeuden välityksellä. Kristus on varsinainen pappi ja hän yksin antaa armonvälineille niiden voiman. Kirkon virat ja toimet ovat Kristuksen työvälineitä ja ne on sidottu määrättyyn järjestykseen, jotta ne voisivat palvella häntä oikein. Samoin Kristus itse on Pyhän Hengen välityksellä läsnä julistuksessa, kasteessa ja ehtoollisessa. Julistus, kaste ja ehtoollinen ovat kaikki armonvälineitä siinä mielessä, että Kristus on niissä kaikissa läsnä ja tekee niiden kaikkien välityksellä ihmiset osallisiksi vanhurskauttamisesta. Tapa, jolla Kristus on läsnä on kuitenkin toisenlainen ehtoollisessa kuin muissa armonvälineissä, ja eri armonvälineet tekevät ihmiset osallisiksi vanhurskauttamisesta jossakin määrin eri tavalla. Konkordia näyttää näin edellyttävän, että kullakin armonvälineellä on oma erityislaatuensa (proprium). Armonvälineet eivät sulaudu toisiinsa eikä niitä voi vaihtaa toisiinsa. Kristuksen läsnäolo armonvälineissä nähdään viime kädessä kolminaisuusopin perspektiivistä. Kristus on läsnä armonvälineissä Pyhän Hengen välityksellä vaikkakin hän joka on läsnä, on Kristus.

Konkordia ei selvittele lähemmin julistuksen ja persoonallisen puhuttelun erityisluonnetta, vaikka antaakin omat pykälänsä kasteelle ja ehtoolliselle. Olisi ollut suotavaa, että persoonallisen puhuttelun sisältöä olisi selitetty lähemmin. Keskuteltaessa konkordialuonnoksesta, rippiä käsittelevän lausuman syrjäyttäminen tulkittiin luterilaisten perääntymiseksi reformoitujen edessä. Toisaalta ei persoonallinen puhuttelu sulje pois luterilaista rippikäsitystä. Luterilaisesta näkökulmasta katsottuna on pidettävä tärkeämpänä sitä, että yhteinen käsitys sakramenteista tulee esille kasteessa ja ehtoollisessa.

Kastetta käsittelevässä osassa (14 §) kasteen erityispiirteet nähdään osaksi siinä, että se suoritetaan vedellä kolmiyhteisen Jumalan nimeen, osaksi siinä, että se tekee ihmisen perustavalla ja koko elämää velvoittavalla tavalla osalliseksi pelastuksesta. Kasteen perustavaa merkitystä ihmisen osallisuudelle vanhurskauttamisesta painotetaan toteamalla, että Jeesus Kristus ottaa peruuttamattomalla tavalla synnin ja kuoleman valtaan tuomitun ih-

misen pelastavaan yhteyteensä. Tätä sanamuotoa on tiettävästi arvosteltu, koska se voidaan tulkita myös siten, että ihminen tulee kasteen kautta niin peruuttamattomasti osalliseksi pelastuksesta, ettei hän edes epäuskonsa takia voi sitä enää menettää. Tämä tulkinta ei varmaankaan vastaa konkordian tarkoitusta. Konkordia haluaa sanoa, että kasteessa tapahtuu totaalinen muutos ihmisen asemassa Jumalan edessä. Sitä armontarjousta, jonka Jeesus Kristus kasteessa ihmiselle antaa, ei peruuteta milloinkaan. Konkordia torjuu ajatukset kasteen uusimisesta ja täydentämisestä ja painottaa myös kasteen velvoitusta. Kasteen tarkoituksena on, että kastettu elää uutena luomuksena, jollainen hän jo on kasteensa voimasta. Konkordiasta puuttuu maininta siitä, että lapsikaste on oikeutettu; seikka, jota luterilaisesta näkökulmasta katsottuna olisi voinut pitää toivottavana.

Ehtoollista käsittelevä osa on eräs koko konkordian ongelmallisimpia. Lutherin ja Zwinglin kiista ehtoollisesta oli perimmäinen syy luterilaisten ja reformoitujen jakaantumiseen, ja historialliset vastakohtaisuudet vaikuttavat yhä kaikkein voimakkaimpina juuri ehtoolliskäsityksessä. On selvää, että luterilaiset ja reformoidut pyrkivät jatkuvasti pitämään kiinni erilaisista intresseistään ehtoolliskysymyksessä. Luterilaisille on tärkeintä käsitys, että Kristuksen ruumis ja veri ovat todellisina läsnä ehtoollisessa. Kristuksen läsnäolo on välttämätön, jotta ihminen voisi todella päästä osalliseksi vanhurskauttamisesta. Reformoiduille taas näyttää olevan erityisen tärkeää estää sellainen ehtoollisen tulkinta, missä Jumala sidotaan luotuun todellisuuteen ja tehdään jollakin tavalla ihmisestä riippuvaksi. Ihminen ei saa yrittää ottaa Jumalaa valtaansa.

Luterilaisella taholla ei pitäisi olla vaikeuksia ymmärtää tai tehdä oikeutta reformoitujen intentiolle. Onhan se sopusoinnussa myös sen luterilaisten intressin kanssa, joka tuli esille erityisesti Lutherin kamppailussa myöhäiskeskiajan messu-uhritulkintaa vastaan. Käsitys, että ihminen voisi saada Jumalan valtaansa, torjutaan luterilaisessa ehtoollisopissa korostamalla, että ehtoollinen täytyy hoitaa uskollisena Kristuksen suorittamalle asettamiselle ja nauttia uskossa. Asettamisensa perusteella Kristus itse antaa ehtoolliselle sen pätevyyden, ja usko Kristuksen lupaukseen ottaa vastaan sakramentin oikein. Ehtoollisesta ei voi

koskaan tulla välikappaletta ihmisen käteen, jolla vaikuttaa Jumalaan. Se pysyy Herran asettamana ateriana, ja ihmisen osuudeksi jää kuuliaisuus Kristuksen suorittamaa asettamista kohtaan ja usko hänen sanaansa. Uskokaan ei tällöin ole ihmisen suoritus, vaan Pyhän Hengen teko sanan ja sakramenttien kautta. Luterilaisista lähtökohdista eivät siis luterilaisten ja reformoitujen perusintentiot ole keskenään sovittamattomia.

Konkordiassa tähän problematiikkaan ei kuitenkaan mennä kovin syvälle, koska se olisi vaatinut paljon enemmän aikaa kuin mitä Leuenbergin neuvotteluissa oli käytettävissä. Konkordia tyytyy suurin piirtein niihin tuloksiin, joita luterilaisten ja reformoitujen ehtoolliskeskusteluissa Saksassa oli saavutettu, ja jotka formuloitiin Arnoldshainin teeseissä vuonna 1957. Sekä 15 § että 18 § konkordiassa seuraa miltei sanatarkasti neljättä Arnoldshainin teesiä.

Tämän menettelytavan puolesta puhuu tosiasiassa, että Arnoldshainin teesit ilmentävät luterilaisten ja reformoitujen teologiien yksimielisyyttä ehtoolliskäsityksessä. Konkordia voi siis rakentaa jo saavutetulle yksimielisyydelle. Vaikeuden muodostaa kuitenkin se seikka, että Arnoldshainin teesejä ei ole yleisesti hyväksytty. Niitä vastaan varsinkin luterilaisten taholta esitetty kritiikki sattuu siis myös konkordiaan.

Ehtoollisopin formulointi 15 §:ssä, jos sitä tarkastellaan irrallisena kysymyksenä, on avoin eri suuntaisille tulkinnoille. Suurin piirtein sama formulointi kuitenkin toistuu 19 §:ssä ja sitä kehitellään edelleen 20 §:ssä. Koska konkordian mukaan evankeliumin yhteinen ymmärtäminen ilmenee myös uskonpuhdistusajan opillisia hylkäystuomioita koskevana yksimielisyytenä 31 §:ssä, täytyy 19-20 § ottaa huomioon konkordian ehtoollisoppia tulkittaessa. Tällöin on mahdollista välttyä sellaisilta käsityksiltä joita luterilaisen ehtoollisopin valossa ei voida hyväksyä.

Ehtoollinen määritellään konkordiassa Herran ateriaksi. Ylösnousut Jeesus Kristus toimii itse ehtoollisessa. Hän lahjoittaa itsensä kaikkien edestä annetussa ruumiissaan ja veressään leivän ja viinin kanssa. Ehtoollisen lahja ilmaistaan kirkkomme katekismuksen tavoin: Kristus lahjoittaa itsensä. Koko Kristus on Jumalana ja ihmisenä läsnä ehtoollisessa. Kristuksen sovitusuhrin ja ehtoollisen välinen yhteys ilmaistaan sanoilla: "kaikkien puolel-

ta annetussa ruumiissaan ja veressään". Ehtoollisessa ehtoollisvieras pääsee osalliseksi siitä uhrista, jonka Kristus kerran antoi kaikkien edestä ja joka pysyy ikuisesti voimassa. Kun lausutaan, että Kristus lahjoittaa itsensä lupauksen sisältävän sanansa perusteella leivän ja viinin kanssa, tämä voidaan ymmärtää siten, että ehtoollisvieraan usko kohdistuu asettamis- ja jakamisanoihin, jotka liittyvät leipään ja viiniin. Tässä voidaan myös nähdä viittaus siihen että asetussanoja pidetään vaikuttavina sanoina.

Kristuksen ruumiin ja veren ehtoollisaineiden välinen yhteys ilmaistaan pelkästään sanonnalla "kanssa". Monet ovat kaivanneetkin tähän luterilaista ilmaisua "leivässä ja viinissä, leivän ja viinin kanssa ja leipänä ja viininä" (in, cum ja sub). Täytyy myöntää, että 15 § on, varsinkin jos sitä tarkastelee irrallaan muusta yhteydestä, kompromissi, joka tekee mahdolliseksi luterilaisen tulkinnan, mutta joka samalla antaa tilaa sillekin käsitykselle, että Kristus lahjoittaa itse itsensä ehtoollisvieraalle samanaikaisesti kun tämä ottaa vastaan leivän ja viinin. Jälkimmäisessä tapauksessa leipä ja viini olisivat merkinä tai vakuutena siitä, että ehtoollisvieras on ottanut vastaan itse Kristuksen. Tähän voidaan kuitenkin sanoa, että Luther tyytyi vuonna 1536 Wittenbergin konkordiassa sanamuotoon: "Cum pane et vino vere et substantialiter adesse, exhiberi et sumi corpus Christi et sanguinem. Sacramentali unione panem esse corpus Christi, hoc est porrecto pane simul esse et vere exhiberi corpus Christi". Tässäkin vain prepositio cum ilmentää Kristuksen ruumiin ja veren yhteyttä ehtoollisaineisiin, ja samoin myös tässä sana simul tekee tilaa sekä luterilaiselle tulkinnalle että sille käsitykselle, jonka mukaan leipä ja viini annetaan ehtoollisvieraalle samanaikaisesti Kristuksen ruumiin ja veren kanssa. Leuenbergin konkordian ratkaisu on sama kuin Wittenbergin konkordian.

19 §:ssä korostetaan kuitenkin sitä, että emme voi erottaa yhteyttä Jeesukseen Kristukseen hänen ruumiissaan ja veressään ehtoollisateriasta, ja että sellainen keskittyminen Kristuksen läsnäolon tapaan ehtoollisessa, joka jättää huomioonottamatta ehtoollistoimituksen, voi hämärtää ehtoollisen merkityksen. Näillä toteamuksillaan konkordia tähdentää sitä, että Kristuksen ruumis ja veri on tosiasiallisesti läsnä ehtoollisessa riippumatta siitä

miten Kristuksen ruumiin ja veren yhteys ehtoollisaineisiin lähemmin ymmärretään.

2.1.4. Uskonpuhdistusajan opillisia hylkäystuomioita koskeva yksimielisyys

Konkordian kolmannessa jaksossa koetetaan selviytyä opillisista hylkäystuomioista, joita luterilaisten taholta uskonpuhdistusajan loppupuolella lausuttiin tiettyjä reformoituja näkemyksiä vastaan. Nämä hylkäystuomiot koskivat lähinnä eräitä ehtoollisopin, kristologian ja predestinaation tulkintoja. Luterilaiset tunnustuskirjat eivät suoraan sano, että tuomioilla tarkoitetaan nimenomaan reformoituja; ne lausuvat tuomion vain tietyistä opeista. Perinteisesti on kuitenkin katsottu, että tuomioilla tarkoitetaan reformoituja, koska kyseisiä oppeja edustavat reformoidut kirkot.

Konkordian tämän jakson eri pykälien sisältöä täytyy verrata opillisiin hylkäystuomioihin sellaisina kuin ne on faktillisesti muotoiltu ja sellaisina kuin ne luterilaisten taholla tulevat vastaan Sovinnonkaavan artikkeleissa VII, VIII ja IX. Konkordian kolmannessa jaksossa ei pyritä antamaan tyhjentävää kuvausta kaikesta siitä mitä luterilaisilla tai toisaalta reformoiduilla on kolmesta esille otetusta kysymyksestä sanottavanaan. Tarkoituksena on ainostaan löytää sellaiset määritelmät, joihin Sovinnonkaavan tai Augsburgin tunnustuksen kritiikki ei yllä.

Kun konkordia 17 §:ssä lausuu, että se suhtautuu uskonpuhdistuksen isien ehtoollista, kristologiaa ja predestinaatiota koskeviin ratkaisuihin vakavasti, se haluaa sanoa, että se ei peruuta kerran lausuttuja opillisiä hylkäystuomioita, ja että sen tarkoituksena ei ole saada aikaan kirkollista yhteyttä, jossa vakavia opillisiä erimielisyyksiä peitellään. On syytä panna merkille, että hylkäystuomioita ei haluta peruuttaa. Sovinnonkaavan opilliset hylkäystuomiot kuuluvat luterilaiseen tunnustukseen, ja tunnustukselle on ominaista, ettei sitä voi peruuttaa eikä muuttaa muuttamatta samalla kirkon identiteettiä. Tunnustus on konfliktitilanteessa suojellut uskon totuutta, ja se mikä oli voimassa silloin, pätee jatkuvasti. Ainoa eteenpäinpääsemisen mahdollisuus on todeta, että vanha konfliktitilanne ei enää vallitse.

Tässä kohden syntyy kuitenkin konkordian ymmärtämistä koskeva vaikeus. Konkordia sanoo 30 ja 37 §:ssä, että se sallii tunnus-

tuksille niiden sitovan pätevyyden asianomaisissa kirkoissa. Probleemiksi muodostuu, kuinka tätä kuvaavat lauseet suhtautuvat uskonpuhdistusajan hylkäystuomioista saavutettuun yksimielisyyteen. Mikäli tunnustuksille edellytetään sama sitova asema reformoiduissa ja unioiduissa kirkoissa, on pakko tutkia, missä määrin kolmannessa konkordian jaksossa esitetty säästyy reformoiduissa tunnustuskirjoissa luterilaisia käsityksiä vastaan suunnatuilta tuomioilta. Konkordian 17-28 §:ssä esitetty tultaisiin tällöin myös käsittämään ainoaksi tällä hetkellä hyväksyttäväksi tulkinaksi luterilaisen tunnustuksen kannasta kiistanalaisiin kysymyksiin. Konkordia olisi siinä tapauksessa sisäisesti ristiriitainen. Tunnustukset joko säilyttäisivät sitovan pätevyytensä, jolloin opillisilla hylkäystuomioilla olisi jatkuvasti aiheensa, tai selitettäisiin, etteivät opilliset hylkäystuomiot enää koske vastapuolta, jolloin tunnustusta olisi muutettu tai tulkittu määräsuunnasta.

Saksassa tunnustuksesta 1950-luvulla käyty keskustelu näyttää kuitenkin osoittavan, että reformoitujen ja unioidujen taholla ollaan taipuvia tulkitsemaan tunnustus aktueelliksi todistukseksi. Tunnustus on kirkon vastaus uskossa ja kuuliaisuudessa Jumalan sanaan, joka kohtaa kirkon tietyssä tilanteessa. Tällä aktueellilla tunnustuksella ei ole suoraa sisällöllistä yhteyttä kirkon historiallisiin tunnustuksiin. Reformoidun kristinuskontulkinnan pyrkimys varjella Jumalan suvereniteettia vie siihen, että sillä taholla ei haluta sitoa Jumalan sanaa ihmisten historian kuluessa muotoamiin tunnustuksiin. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että on olemassa reformoitu kristillinen tietoisuus, joka tulee esiin historiallisessa tilanteessa annettuna todistuksena.

Luterilaisten taholta koetettiin 1960-luvun lopulla Saksassa saada reformoidut myöntämään, että kirkon aktueellin tunnustamisen ja historiallisten tunnustusten välillä on olemassa asiallinen, sisällöllinen yhteytensä, vaikkakaan kirkko ei ole sidottu historiallisten tunnustusten ajatusmuotoihin ja sanontoihin. Tätä ratkaisua edusti VELKD:n teologisen toimikunnan vuonna 1969 julkaisema Leitsätze zur Kirchengemeinschaft ja sen hyväksyivät vuonna 1970 raportissa Thesen zur Kirchengemeinschaft kaikesta päätellen myös reformoidut ja unioidut.

Tuntuu siltä, että tämä sama ratkaisu on myös yksi Leuenbergin

konkordian edellytyksistä, vaikkakaan sitä ei siinä selvästi sanota. Mikäli tämä konkordian tulkinta on oikea, voidaan lähteä siitä, että tunnustuksen asema on toinen luterilaisessa kuin reformoiduissa ja unioiduissa kirkkoissa. Luterilaisen opinkäsityksen tuomioilla, joita mahdollisesti sisältyy reformoituihin tunnustuskirjoihin ja kirkkojärjestyksiin, ei ole ratkaisevaa merkitystä, jos reformoitujen taholla niitä ei enää koeta sitovina. Sitä vastoin on suuresta merkityksestä reformoitujen kirkkojen kristilliselle tietoisuudelle, jos luterilaisten tuomiot eivät enää ole niiden uhkana. Leuenbergin konkordiaa voidaan siis syystä pitää ilmauksena reformoitujen ja unioitujen halusta myös tällä hetkellä liittyä heidän historiallisten tunnustustensa todistamaan vanhurskauttamisen evankeliumiin samoin kuin vanhan kirkon uskontunnustusten todistamaan kolmiyhteiseen Jumalaan ja Jeesukseen Kristukseen Jumalana ja ihmisenä. Tämä merkitsisi sitä, että reformoidut ja unioidut ovat tulleet luterilaisten toivomuksia vastaan ja luterilaisella taholla on tällöin syytä tutkia, koskevatko luterilaisten tunnustuskirjojen hylkäystuomiot yhä vielä reformoituja.

Olisi tärkeätä, että luterilaiset saisivat varmuuden siitä, onko tämä tulkinta Leuenbergin konkordiasta pääpiirteissään oikea. Mietinnön jatkossakin esittämät kannanotot uskonpuhdistusajan opillisiin hylkäystuomioihin lähtevät tästä tulkinnasta ja niitä säätelee kysymys, tekevätkö konkordian kannanotot oikeutta luterilaisiin tunnustuskirjoihin sisältyville hylkäystuomioille.

Konkordian ehtoollisjaksoa (18-20 §) tulee tällöin verrata Sovinonkaavan VII lukuun ja erityisesti hylkäystuomioihin 4-16 ja 20-21. Läpikäyvässä piirteessä useimmissa tuomioissa on niiden kohdistuminen sitä käsitystä vastaan, että Kristuksen ruumis ja veri eivät ole läsnä ehtoollisessa ja että ehtoollisvieras ottaa niin muodoin vastaan vain leivän ja viinin ja sitten uskon kautta hengellisellä tavalla pääsee osalliseksi Kristuksen ruumiista ja verestä. Sovinonkaava tuomitsee ennen muuta käsityksen, että uskovan ei pidä hakea Kristuksen ruumiista ja verta ehtoollisleivästä ja -viinistä, vaan sen sijaan kohottaa silmänsä taivaaseen ja etsiä Kristuksen ruumiista sieltä. Toiset hylkäystuomiot kohdistuvat osaksi niihin argumentteihin, joiden avulla on pyritty perustelemaan Kristuksen ruumiin ja veren ja ehtoolliselementtien välistä

eroavuutta, osaksi yrityksiin osoittaa, mikä uskonnollinen merkitys pelkällä leivän ja viinin nauttimisella voi olla. Tämän ohella esitetään vain kaksi tuomiota. Toisessa torjutaan käsitys, jonka mukaan asetussanoja ei pidä käsittää ja uskoa yksinkertaisesti niiden sanamuodon mukaisesti, ja toisessa ajatus, että epäuskoinen ottaa ehtoollisessa vastaan pelkästään leivän ja viinin.

On jokseenkin varmaa, että nämä hylkäystuomiot kuuluvat yhteen pelastuksen ja vanhurskauttamisen luterilaisen tulkinnan kanssa.

Luther tekee eron syntien anteeksiantamisen ansaitsemisen ja jakamisen välillä. Anteeksiantamisen Kristus hankki ristillä, ja hän jakaa itse sitä sanassa ja sakramenteissa. Siksi Kristuksen täytyy itse olla läsnä ehtoollisessa ja tehdä siinä ihminen osalliseksi ruumiistaan ja verestään, joiden välityksellä anteeksiantamus on hankittu. Usko herää kohdattaessa läsnäoleva Kristus hänen ruumiissaan ja veressään. Ei voida ajatella, että ihmisen olisi pakko ensin omistaa usko, ennen kuin hän voi saada yhteyden poissaolevaan ristiinnaulittuun Kristukseen. Sellainen tietäisi koko vanhurskauttamistapahtuman kääntämistä ylösalaisin.

Jos tätä taustaa vasten tarkastelee konkordian 18-20 §:ää, voi todeta, että konkordiassa ei ole kysymys siitä että Kristuksen ruumis ja veri olisi poissa ehtoollisessa. Päinvastoin siinä lausutaan, että ylösnoussut Kristus antaa itse itsensä kaikkien edestä annetussa ruumiissaan ja veressään leivän ja viinin kanssa lupauksen sisältävän sanansa perusteella. Kristuksen ruumis ja veri ovat siis tosiasiallisesti läsnä ehtoollisessa. Ilmaus "leivän ja viinin kanssa" pitää tässä yhteydessä ymmärtää siten, että osallisuutta Jeesuksen Kristuksen ruumiiseen ja vereen ei voida erottaa syömisestä ja juomisesta. Tämä lausutaan 19 §:ssä. Kun konkordia puhuu Jeesuksen Kristuksen kaikkien puolesta annetusta ruumiista ja verestä ja sanoo, että Jeesus Kristus lahjoittaa itsensä varauksetta, tällä halutaan torjua se käsitys, että Kristuksen sovitus koskisi ainoastaan pelastukseen predestinoituja tai että hänen läsnäolonsa ehtoollisessa tulisi siunaukseksi ainoastaan predestinoituille. Kun sanotaan, että Kristus antaa itsensä varauksetta lupauksen sanan kautta leivän ja viinin kanssa kaikille niille, jotka ottavat vastaan leivän ja viinin, korostetaan sitä, että Kristuksen läsnäolon vaikuttaa sana eikä ehtoollisvieraan usko. Uskon merkitystä ehtoollisen oikealle vastaanottamiselle painote-

taan lausumalla, että usko ottaa ehtoollisaterian vastaan pelastukseen ja epäusko tuomiokseen. Tätä formulointia, joka syntyi Leuenbergin neuvotteluissa vuonna 1973, on Peter Brunner arvostellut voimakkaasti. Hän on sitä mieltä, että se ei vuoden 1971 konkordialuonnoksen vastaavan formuloinnin tapaan sisällä oppia epäuskoisten ehtoollisesta (*manducatio impiorum*). Tällä opillaan luterilaiset ovat halunneet korostaa sitä, että Kristuksen ruumis ja veri ovat ehtoollisvieraan uskosta riippumatta tosiasiallisesti läsnä ehtoollisessa. Tähän voidaan sanoa, että luonnoksen formulointi ei tehnyt oikeutta *manducatio impiorum*-opille ja se oli tulkittavissa tavalla joka ylipäättään on ristiriidassa kristillisen ehtoolliskäsityksen kanssa, ja että konkordia selvästi ilmentää reaaliapresenssiä riippumatta ehtoollisvieraan uskosta sanoessaan, että Kristus antaa itsensä varauksetta kaikille, jotka otavat vastaan leivän ja viinin. Myöskin maininnalla uskon merkityksestä oikealle ehtoollisen viettämiselle konkordia alleviivaa reaalisien läsnäolon todellisuutta, joka ei ole riippuvainen ehtoollisvieraan uskosta. Ei ole yhdentekevä asia viettää epäuskossa ehtoollista, mikä mahdollisesti olisi asian laita silloin jos ehtoollisateria sisältäisi vain leivän ja viinin nauttimisen. Mutta koska Kristus ehtoollisessa antaa itsensä leivässä ja viinissä, epäusko merkitsee sitä, että ihminen torjuu Kristuksen joka ehtoollisessa lahjoittaa itsensä leivässä ja viinissä.

Konkordia korostaa edelleen, että sellainen huomion kiinnittäminen Kristuksen läsnäoloon, joka sivuuttaa ehtoollistoimituksen, on vaarassa hämärtää ehtoollisen merkityksen. Tämä on sopusoinnussa luterilaisen käsityksen kanssa, jonka mukaan Kristuksen ruumis ja veri ovat läsnä ehtoollisessa silloin kun sitä vietetään hänen säätämyksensä mukaisesti, ts. niissä puitteissa, jotka hän on asettanut ja käskennyt. Tälläkin tavalla konkordia pyrkii sulkemaan pois mahdollisuuden erottaa Kristuksen ruumis ja veri ehtoollistoimituksesta ja -aineista. Samalla kertaa konkordia varoittaa spekuloinneista, jotka koskevat Kristuksen ruumiin ja veren yhteyttä ehtoollisaineisiin ehtoollistoimituksen ulkopuolella.

Konkordia lausuu lopuksi, että opilliset hylkäystuomiot eivät koske asianomaisten kirkkojen nykyisiä opillisia kantoja, mikäli nämä ovat samaa mieltä 18-19 §:n formuloinneista. Tämä vas-

taa konkordian pyrkimystä itse määrätä puitteet kirkolliselle yhteydelle. Ei siis ole välttämätöntä tutkia, ovatko yksityisten kirkkojen tunnustuskirjat, liturgia, julistus ja käytäntö muuttuneet niin paljon, etteivät uskonpuhdistusajan opilliset tuomiot niistä enää koske. Konkordian hyväksymisen katsotaan olevan riittävä todistus kirkkojen nykyisestä opillisesta kannasta.

Sovinnonkaavan VII luvun kristologisisista tuomioista lähinnä kohtien 5-7 ja 11-14 voidaan katsoa kohdistuvan reformoituihin.

Näissä tuomioissa hylätään käsitykset, jotka erottavat Kristuksen inhimillisen ja jumalallisen luonnon toisistaan niin jyrkästi, että persoonan ykseys enemmän tai vähemmän särkyy. Luterilainen tunnustus pyrkii vaalimaan Kalkhedonin kokouksen päätöstä, jonka mukaan Kristus on persoona, jossa kaksi luontoa on sulautumattomina ja muuttumattomina hajottamattomasti ja erottamattomasti toisiinsa yhtyneinä. Kanta, jota tällöin vastutetaan on nestoriolainen, ja reformoitujen katsotaan olevan tällä linjalla. Torjutut opit liittyvät kaikki enemmän tai vähemmän siihen käsitykseen, että Kristuksen persoonan ykseys tekee vain nimitykset ja titte-
lit yhteisiksi.

Nämä tuomiot ovat yhteydessä sovitukseen ja sakramentteihin. Jos Kristuksen persoonan ykseys tekee ainoastaan nimitykset yhteisiksi, joutuu sanomaan, että vain inhimillinen luonto on kärsinyt ja kuollut meidän puolestamme, samalla kun Jumalan Pojalla ei todellisuudessa ole mitään yhteistä inhimillisen luonnon kanssa, kun on kysymys kärsimyksestä. Mikäli tämä käsitys olisi oikea, tulisi koko Kristuksen lunastusteko turhaksi. Ne vallat, joiden alaisuudesta ihminen täytyy vapauttaa, ovat niin mahtavia, että ainoastaan Jumala itse voi voittaa ne. Sentähden Jumalan Pojan täytyy olla lunastusteon subjekti, vaikkakin Kristus on kärsinyt ja kuollut inhimillistä luontoansa vastaavalla tavalla.

Kristuksen inhimillisen ja jumalallisen luonnon irrottaminen toisistaan palautuu ehtoollisopissa, vaikka siinä katsotaankin Kristuksen inhimillisen luonnon olevan poissa. Sovinnonkaava hylkää tästä syystä sen käsityksen, että Kristus on ainoastaan jumalallisessa luonnossaan läsnä maailmassa sanassa ja sakramenteissa ja kaikessa meidän ahdistuksessamme, ja ettei tämä hänen läsnäolonsa ole inhimillisen luonnon läsnäoloa enää sen jälkeen kun hän kerran on meidät pelastanut kärsimisellään ja kuolemallaan.

Tätä Kristuksen jumalallisen ja inhimillisen luonnon väärää toisistaan erottamista vastaan Leuenbergin konkordia ottaa kantaa 21 §:ssä: "Tosi ihmisessä Jeesuksessa Kristuksessa on ikuinen Poika ja täten itse Jumala on antanut itsensä pelastukseksi kadotetun ihmiskunnan keskuuteen". Lauseessa kiinnittää huomiota se, että Poika ja näin Jumala itse on pelastusteen subjekti. Konkordia torjuu myöskin sen ajatuksen, että Kristuksen inhimillisellä luonnolla ei enää ole mitään tekemistä lupauksen sanan ja sakramenttien kanssa. Se toteaa, että Pyhä Henki ja näin Jumala itse tekee ristiinnaulitun ja ylösnousseen Jeesuksen lupauksen sanassaa ja sakramenteissa Jeesuksen meille läsnäolevaksi. Tässä niin kuin sovitusopissakin kytketään kristologia ja kolminaisuusoppi toisiinsa.

22 §:ssä konkordia pääasiassa hyväksyy aiheellisen reformoidulle traditiolle ominaisesta Jeesuksen täydellisen jumaluuden ja ihmissyyden korostuksesta samoin kuin luterilaiselle traditiolle ominaisesta Jeesuksen persoonan täydellisen ykseyden korostuksesta ja pitää välttämättömänä sitä, että molemmat korostukset tunnustetaan uusissa ajatusmuodoissa. Konkordia tekee tässä käytäntöä tunnustusten perustavaa laatua olevan todistuksen ja tätä todistusta ilmentävien, historiallisesti ehdollisten ajatusmuotojen välisestä erosta ja sisältää varsinaisesti vain kehotuksen ilmaista vanhan kirkon kristologia uudella tavalla. Kysymys jää siis osittain avoimeksi. Jatkokeskustelujen toivotaankin osoittavan, että reformoitujen ja luterilaisten kristologiaa koskevat vastakohtaisuudet eivät enää koske itse oppia, vaan niitä historiallisesti ehdollisia käsitteitä, joilla tätä oppia on ilmaistu. Tulokset eräistä toisista tunnustustenvälisistä dialogeista antavat pohjaa sellaisille toivomuksille. Jos ottaa huomioon, että kristologinen kysymys on vielä osittain avoin, konkordia on vain johdonmukainen lausueessaan, että tällä hetkellä uskonpuhdistusajan hylkäystuomioita ei enää voida seurata.

Käsitellessään predestinaatio-oppia XI luvussa Sovinnonkaava arvostelee ankarasti ennen kaikkea sitä käsitystä, että Jumalan pelastavalla tahdolla olisi rajansa. Se tuomitsee ajatuksen, että Jumala ei tahtoisi kaikkien pelastuvan, vaan olisi oman päätöksensä ja tahtonsa perusteella määrännyt, että jotkut eivät heidän synteihinsä katsomatta voi tulla autuaiksi. Tällainen käsitys mer-

kitsee Sovinnonkaavan mukaan sitä, että Jumala ei haluaisikaan kaikkien ihmisten tekevän parannusta ja usko van ja se riistää ihmisiltä sen lohdutuksen minkä he evankeliumista ja sakramenttien käyttämisestä saavat. Se on näin vanhurskauttamisen esteenä.

Leuenbergin konkordia kulkee Sovinnonkaavan kanssa samoja linjoja. Se korostaa 25 §:ssä, että usko todistaa sekä ihmisen ratkaisun vakavuudesta että Jumalan universaalisen pelastustahdon tosiasiasta. Konkordia muistuttaa, että Raamattu kieltää sellaisen olettamuksen, jonka mukaan Jumala olisi ikuisuudessa tekemänsä päätöksen mukaisesti hylännyt tietyt henkilöt tai kansat. 24 §:ssä korostetaan edelleen, että valinnasta voidaan puhua vain suhteessa kutsuun pelastua Kristuksessa ja että se joka luottaa evankeliumiin voi olla varma pelastuksestaan. Vielä konkordia muistuttaa, että me emme saa vastausta kysymykseen, miksi kaikki eivät ota vastaan pelastussanomaa.

Predestinaatiota koskeva esitys lienee varauksetta hyväksyttävissä luterilaistenkin taholla. Konkordia toteaaakin aivan oikein 26 §:ssä, että predestinaatiota koskeviin formulointeihin liittyviä kirkkoja eivät reformoiduissa tunnustuksissa annetut tuomiot koske.

27 §:ssä konkordia vakuuttaa uudestaan, että kysymyksessä ei ole uskonpuhdistusajan opillisten tuomioiden peruuttaminen. Ne eivät olleet asiattomia. Kuitenkaan ne eivät enää kuvaa asianomaisten kirkkojen nykyisiä opillisia kantoja, eivätkä sentähden myöskään muodosta estettä niiden väliselle kirkolliselle yhteydelle.

28 §:ssä käsitellään luterilaisten ja reformoitujen välisiä kirkollisen elämän eroavuuksia. Eroavuudet jumalanpalveluselämän muodoissa, uskonnonharjoittamisen tavoissa ja kirkkojärjestyksissä koetaan monta kertaa seurakunnan jäsenten keskuudessa loitontavampina seikkoina kuin perinteiset opilliset vastakohtaisuudet. Konkordia on kuitenkin sitä mieltä, että nämä eroavuudet eivät Uuden testamentin ja uskonpuhdistuksen mittapuiden valossa kumoa kirkollista yhteyttä. Kysymykseksi joka tapauksessa jää, missä määrin mainitunlaiset eroavuudet voidaan selittää syvien opillisten vastakkaisuuksien merkeiksi ja missä määrin on välttämätöntä, että myöskin näillä suunnilla tapahtuu lähentymistä ennen kuin voidaan puhua todellisesta kirkollisesta yhteydestä.

Joka tapauksessa Sovinnonkaavan opilliset tuomiot eivät osu Leuenbergin konkordian formulointeihin. Vanhurskauttamissanoman keskittyminen näyttää tässä kohden olevan hyödyllistä. Jos asiantaita on niin, että luterilaisilla kirkkoilla on toisenlainen käsitys tunnustuksen asemasta kuin reformoiduilla ja unioiduilla kirkkoilla, kuten edellä onkin edellytetty, eivät tunnustusten opilliset tuomiot muodosta estettä konkordiaan liittyvien kirkkojen kirkolliselle yhteydelle. Konkordian kolmannen jakson voidaan myös katsoa vastaavan luterilaista kantaa siinä määrin kuin tämän jakson tarkoituksena on ilmaista se käsitys evankeliumista, joka on yhteinen luterilaisille ja reformoiduille, ja joka tekee mahdolliseksi niiden välisen kirkollisen yhteyden. Konkordian kolmatta jaksoa ei sitä vastoin voida käsittää koko luterilaisen ehtoollisopin, kristologian ja predestinaatio-opin selitykseksi, jonka tarkoituksena olisi vapautua reformoitujen opillisista tuomioista ennen tai nyt. Siinä suhteessa konkordia sanoo liian vähän eikä tee täyttä oikeutta luterilaiselle kannalle. Tämän johdosta on tärkeää tehdä luterilaisten taholta selväksi, ettei konkordian kolmas jakso ole tarkoitettu reformoitujen mahdollisia opillisia tuomioita silmällä pitäen annetuksi luterilaisen tunnustuksen selitykseksi.

2.1.5. Kirkollisen yhteyden julistaminen ja toimeenpaneminen

Leuenbergin konkordialla on, niin kuin sen johdantokin osoittaa, käytännöllinen tavoite. Se asettaa opillisen perustan Euroopan luterilaisten, reformoitujen ja unioitujen kirkkojen kirkolliselle yhteydelle ja luo puitteet, joissa kirkollinen yhteys toteutetaan. Konkordian neljäs jakso (24-49 §) kuvaa kirkollista yhteyttä ja sen seuraamuksia.

Kirkollinen yhteys määritellään 29 §:ssä: "Tämän konkordian tarkoittama kirkollinen yhteys merkitsee sitä, että kirkot, joilla on erilainen tunnustusperusta, suovat evankeliumin ymmärtämisessä saavutetun yksimielisyyden perusteella toisilleen yhteyden sanassa ja sakramentissa ja pyrkivät mahdollisimman suureen yhteyteen todistuksessa ja palvelussa maailmaa kohtaan". Tällä määritelmällä täsmennetään kirkollisen yhteyden sisältöä. Kirkollinen yhteys sisältää sanan ja sakramenttien yhteyden sekä veloituksen yhteiseen todistukseen ja yhteiseen palveluun. Kirkollinen

yhteys ei koske kirkkojen tunnustusta eikä myöskään niiden organisaatiota. Kirkkojenvälinen yhteys lepää kuitenkin opillisella baasiksella, jossa tuodaan ilmi asianomaisten kirkkojen yhteinen käsitys evankeliumista. Tietyissä suhteissa Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen yhteys muistuttaa Kirkkojen maailmanneuvostossa muotonsa saavaa kirkollista yhteyttä. Baasis, joka Leuenbergin konkordiassa asetetaan kirkolliselle yhteydelle, on kuitenkin KMN:n baasista huomattavasti laajempi ja samoin saa kirkollinen yhteys Leuenbergin konkordian perustalla paljon monipuolisempia muotoja kuin kirkollinen yhteys KMN:ssa. Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen välisen yhteyden tarkoituksena on saarnatuoliyhteys ja ehtoollisyhteys, yhteinen todistus ja yhteinen palvelu. Tärkeää tässä on, että Leuenbergin konkordia ei tähtää yksin ehtoollisyhteyden aikaansaamiseen. 1950- ja 1960-lukujen ekumeeniseen ja saksalaiseen keskusteluun liittyen konkordia pitää ehtoollisyhteyttä laajempaan kirkolliseen yhteyteen kuuluvana osana.

Uskonpuhdistuskirkkojen yhteyden toimeenpanemisella on konkordian mukaan kaksi puolta, kirkollisen yhteyden julistaminen ja sen toteuttaminen. Kirkollinen yhteys ei oikeastaan ole sellainen asia, jonka ihmiset kykenisivät luomaan tai saamaan aikaan, vaan kirkot voivat vain todeta, että niillä on kirkollinen yhteys toistensa kanssa ja julistaa tätä olemassaolevaa yhteyttä. Kun kirkot liittyvät konkordiaan, ne antavat tällaisen julistuksen. Kirkot pysyvät jatkuvasti niitä velvoittaviin tunnustuksiin sitoutuneina ja ottavat huomioon omat traditionsa (30 §). Tällöin lähinnä luterilaiset kirkot korostavat sidonnaisuutta tunnustukseen, kun sitä vastoin traditioiden huomioon ottamista voidaan pitää tunnusomaisena reformoiduille ja unioiduille kirkoille.

Samalla kun uskonpuhdistuskirkot julistavat sitoutuvansa omiin tunnustuksiinsa ja traditioihinsa, ne julistavat olevansa yksimielisiä siinä evankeliumin ymmärtämisessä, joka on esitetty konkordian luvuissa II ja III (31 §). Uskonpuhdistuskirkot toteavat, etteivät tunnustuskirjojen opilliset hylkäystuomiot enää koske kirkkojen nykyisiä opillisia kantoja (32 §). Ne suovat toisilleen saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyden ja hyväksyvät molemminpuolisesti toistensa ordinaation, mikä tekee mahdolliseksi interselebraation (33 §). Täten on kumottu se jakaantuma, joka on 1500-luvulta saakka vallinnut uskonpuhdistuskirkkojen kesken. Kirkot julistavat

olevansa vakuuttuneita siitä, että ne ovat yhdessä osallisia Kristuksen yhteen kirkkoon ja että Kristus vapauttaa ja velvoittaa ne yhteiseen palveluun (34 §).

Kirkollinen yhteys edellyttää siis, että kirkot ovat vakuuttuneita yhteisestä osallisuudesta Kristuksen kirkkoon. Sanamuoto, joka on peräisin Leuenbergin kokouksesta vuodelta 1973, on todennäköisesti yhteydessä ekumeenisessa keskustelussa viime aikoina esille tuotuun ajatukseen, jonka mukaan kirkoilla voi olla eriateinen osallisuus Kristuksen kirkkoon. Tietenkin jokainen kirkko edellyttää, että sillä on täydellinen osallisuus Kristuksen kirkkoon, vaikkakin kriteerit sille, mikä antaa kirkolle täyden osallisuuden Kristuksen kirkkoon vaihtelevat eri kirkoissa. Luterilaisille kirkoille kriteerinä on tunnustus sellaisena kuin se on ilmaistu Augsburgin tunnustuksen 21:ssä ensimmäisessä artikkelissa. Kirkolla voi olla kirkollinen yhteys sellaisen kirkon kanssa, jolla on samassa määrin ja samoin perustein kuin sillä itsellään täydellinen osallisuus Kristuksen kirkkoon. Mutta jo niillä kirkoilla, joilla on tiettyyn määrään saakka yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon, voi olla kirkollinen yhteys keskenään, mikäli jollakin osapuolella ei ole sellaisia opillisia käsityksiä tai jotakin muuta, mikä on esteenä osallisuudelle Kristuksen kirkkoon. Ilmaus "osallisuus Kristuksen kirkkoon" on siinä määrin avoin, että se tekee mahdolliseksi eron tekemisen kirkon ykseyden ja kirkollisen yhteyden välillä ja antaa tilaa kirkollisen yhteyden erilaisille muodoille eikä sulje pois sitäkään, että konkreettisen kirkollisen yhteyden ulkopuolella olevilla kirkoilla on osallisuus Kristuksen kirkkoon.

Kirkot, jotka yhdessä tunnustavat, että niillä on osallisuus Kristuksen kirkkoon, joutuvat kysymään kuinka laajaa sen kirkollisen yhteyden tulee käytännössä olla, johon niiden osallisuus Kristuksen kirkkoon oikeuttaa ja velvoittaa. Leuenbergin konkordiassa mahdolliseksi tehty kirkollinen yhteys käsittää ensi sijassa saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyden. Tämä merkitsee sitä, että luterilainen pappi voi periaatteessa julistaa sanaa reformoidussa kirkossa ja reformoitu pappi luterilaisessa kirkossa. Molempien pitäisi tällöin julistuksessaan kontroverssikäsymysten osalta noudatella sen evankeliumista saavutetun yhteisymmärryksen linjoja, joka on esitetty konkordian luvuissa II ja III. Konkordia tähden-

tää nimittäin sitä, että kirkkojen tulee suostua yhteisessä todistuksessa ja yhteisessä palvelussa sen evankeliumista saavutetun yhteisymmärryksen johdettaviksi, joka on ilmaistu konkordian 37 §:ssä. Konkordia kuvaa mitä on oikeus odottaa ja toivoa silloin kun toisen yhteisön sananjulistaja saa tilapäisesti oikeuden käyttää jonkun toisen yhteisön saarnatuolia. Ehtoollisyhteys merkitsee käytännössä ennen kaikkea sitä, että luterilaisten ja reformoitujen seurakuntien jäsenet voivat uskollisuudestaan omaa kirkkoaan kohtaan tinkimättä osallistua toisen yhteisön ehtoollisen viettoon ja että kumpainenkin kirkkoyhteisö sallii toisen yhteisön ehtoolliselle oikeutetuille jäsenille pääsyn omaan ehtoollis-pöytänsä. Henkilö, joka on ordinoitu toisessa yhteisössä, katsotaan toisessakin ordinoituksi, eikä häntä vihitä uudestaan papinvirkaan, mikäli hän saa pappistehtävän toisessa kirkkoyhteisössä. Tämä tekee myös periaatteessa mahdolliseksi sen, että luterilainen pappi voi toimittaa reformoidun ehtoollisen ja reformoitu pappi puolestaan luterilaisen jumalanpalveluksen. Tätä konkordiassa tarkoitetaan interselebraatiolla. Interselebraatio edellyttää, että asianomaiset seuraavat sitä liturgiaa, joka on voimassa siinä seurakunnassa, jonka ehtoollisen hän toimittaa. On todennäköistä, että tämä vaatimus tekee interselebraatiosta käytännössä harvinaisen. Konkordia painottaa nimittäin sitä, että saarnatuoli- ja ehtoollisyhteys eivät kumoa niitä määräyksiä, jotka jokaisessa yksityisessä kirkossa säätelevät papinvirkaan asettamista ja papin toimitusten hoitoa eivätkä myöskään seurakuntaelämän voimassaolevia sääntöjä (43 §). Kun kirkot julistavat, että niillä on keskinäinen kirkollinen yhteys toistensa kanssa, ne avaavat periaatteellisen mahdollisuuden saarnatuoli- ja ehtoollisyhteydelle, mutta itse yhteys täytyy toteuttaa kirkkojen omalla lainsäädännöllä.

Olemassaolevan kirkollisen yhteyden julistaminen merkitsee siis vasta alkua. Konkordia ei edellytä, että kirkollisen yhteyden täytyy olla täysin valmis, ennen kuin se voidaan panna toimeen. Kirkollinen yhteys on tietyssä määrin avoin tulevaisuudelle. Konkordia lähtee siitä, että kirkkojen saamat kokemukset yhdessä elämisestä tulevat opettamaan niille, mitä niiden yhteys on ja tekemään ne ajan mittaan kypsiksi sellaiseen yhteistyöhön, joka ei vielä ole mahdollista. Konkordian takana on todennäköisesti

toive, että kirkot lopulta päätyvät kirkolliseen ykseyteen. Kirkollinen yhteys toteutetaan sentähden yksityisten kirkkojen ja seurakuntien sisäpuolella. Kirkot tulevat tekemään parhaansa yhteytensä syventämiseksi mm. yhteisellä palvelulla ja yhteisellä todistuksella (35-36 §). Kirkollisen yhteyden tätä puolta on pidettävä merkityksellisenä erityisesti siksi, että konkordian mahdollistama ehtoollisyhteys liittyy tähän laajempaan kirkolliseen yhteyteen. Yhteinen ehtoollisen viettäminen on maailmalle annettu todistus ja se velvoittaa myös yhteiseen palveluun ja yhteiseen todistukseen. Erityisesti Saksan kirkkoilla on uudemmassa historiassa paljon kokemuksia yhteisen todistuksen ja yhteisen palvelun merkityksestä. Yhteinen käsitys evankeliumista, joka on konkordiassa esitetty, tulee olemaan kirkkojen tiennäyttäjänä niiden yhteisessä palvelussa ja todistuksessa (37 §).

Konkordia merkitsee evankeliumin keskeisestä sisällöstä saavutettua yksimielisyyttä, mikä tulee antamaan myös leimansa kirkollisen yhteyden toteuttamiselle. Konkordia ei saa ymmärtää tunnustukseksi, joka lausuu kaiken sen mihin asianomaiset kirkot tunnustautuvat, uskovat ja mukautuvat. Jos konkordia olisi uusi tunnustus vanhojen rinnalla, se saattaisi johtaa kirkkojen historiallisten tunnustusten relativoitumiseen, mikä luterilaisen käsityksen mukaan merkitsisi kirkon olemuksen muuttumista. Siksi konkordia selvästi tähdentääkin, että se ei ymmärrä itseään uutena tunnustuksena (37 §). Konkordia päinvastoin edellyttää, että kirkkoilla on omat tunnustuksensa ja että ne pysyvät jatkuvasti sitovina. Kirkollinen yhteys ei merkitse tunnustuksellista yhteyttä, sillä silloin olisi luterilaisen käsityksen mukaan kysymyksessä kirkon ykseys eikä enää kirkkojenvälinen yhteys. Mutta myöskin siinä tapauksessa, jos kirkot toteavat, ettei niillä ole enää kärsivällisyyttä eikä oikeuttakaan odottaa yhteyttään kunnes kaikki opilliset erimielisyydet on voitettu, tämä ei merkitse, että ne tyytyvät keskeisiä asioita koskevaan yksimielisyyteen kaikkien toisten kysymysten pysyessä kiistanalaisina. Päinvastoin konkordia edellyttää, että kirkot sen yhteyden pohjalta, minkä ne nyt ovat saavuttaneet, pyrkivät lähemmä toisiaan niissä kysymyksissä, joissa käsitykset vielä tällä hetkellä poikkeavat toisistaan. Siksi konkordiassa pannaankin suuri paino teologiselle jatkotyöskentelylle. Kirkollinen yhteys velvoittaa kirkkoja käymään säännöllisiä opil-

lisiä keskusteluja. Kysymykset, joita niissä tullaan ottamaan esille, ovat suuressa määrin samoja, jotka nousivat esille 1950- ja 1960-luvuilla käydyissä luterilaisten ja reformoitujen keskusteluissa. Näihin kysymyksiin kuuluvat Raamatun, tunnustuksen ja kirkon hermeneuttinen tulkinta, lain ja evankeliumin välinen suhde, kastekäytäntö, virka ja ordinaatio, kahden valtakunnan oppi, oppi Kristuksen kuninkuudesta sekä kirkon ja yhteiskunnan välinen suhde (37-39 §). Näiden kysymysten joukossa on useita niin tärkeitä asioita, että niitä olisi monen mielestä pitänyt käsitellä itse konkordiassa. Opillisissa keskusteluissa yhteistä evankeliumin ymmärtämistä aktualisoidaan, syvennetään ja laajennetaan yhteisellä raamatuntutkiskelulla samoin kuin kirkkojen pyrkimyksillä päästä yhteisymmärrykseen sellaisista opillisista erimielisyyksistä, joita kirkkoa hajoittamatta on kirkkojen sisällä ja kirkkojen kesken. Kirkkojen täytyy myös pyrkiä estämään uskonpuhdistuskirkoissa esiintyvät tendenssit teologiseen polarisoitumiseen ja pitämään huolta siitä, että evankeliumin totuutta puolustetaan sen vääristymiltä (40-41 §). Tämän taustalla on lausumaton toivomus, että kirkkojenvälinen yhteys tekee kirkkoille helpommaksi yhteisen kannan löytämisen.

Myös organisatorisesti kirkkojen täytyy itse toteuttaa kirkollinen yhteys. Kirkollinen yhteys ei merkitse puuttumista yksityisten kirkkojen kirkko-oikeudellisiin ratkaisuihin, vaikkakin kirkkojen on lainsäädännössään otettava huomioon yhdessä toisten kanssa julistamansa kirkollinen yhteys (42 §). Konkordia antaa ymmärtää, että kirkollinen yhteys sellaisenaan ei merkitse unionia niiden kirkkojen välillä jotka ovat liittyneet konkordiaan. Kysymys eri kirkkojen välisestä organisatorisesta ykseydestä voidaan konkordian mukaan ratkaista vain siinä tilanteissa, missä nämä kirkot elävät. Konkordia voi tehdä luterilaisille ja reformoituille kirkkoille mahdolliseksi itsenäisyyden ja omaleimaisuuden säilyttämisen myös integroituneessa Euroopassa. Luterilaiset kirkot voivat pysyä vaatimuksessaan, jonka mukaan kirkon ykseys edellyttää tunnustuksellista yhteyttä ja silti olla kirkollisessa yhteydessä Euroopan reformoitujen ja unioitujen kirkkojen kanssa. Konkordia tähdentää sitä, että sellainen yhtenäisyys, joka tuhoaa jumalanpalveluselämän, kirkollisen järjestyksen, diakonian ja yhteiskunnan palvelun elävän monipuolisuuden, on

ristiriidassa konkordian tarkoittaman kirkollisen yhteyden toteuttamismuodon kanssa. Konkordia kuitenkin myöntää, että organisatorinenkin liittyminen saattaa eräissä tapauksissa olla lähellä, koska kirkon järjestyksen ja sen todistuksen välillä on olemassa asiallinen yhteys. Tästä huolimatta konkordia painottaa sitä, että mahdollisia kirkkounioneja luotaessa ei rajoitettaisi vähemmistökirkkojen vapautta itse ratkaista kantaansa unioniin (44-45 §). Tämä säädös on mahdollisesti yhteydessä kokemuksiin EKU:n perustamisesta, jolloin luterilaisten taholta katsottiin, ettei EKU perusjärjestyksessään riittävästi taannut seurakuntien ja pappien mahdollisuutta säilyttää uskollisuuttaan omalle tunnustukselleen.

Konkordia pyrkii lopuksi tarkastelemaan Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen kirkollista yhteyttä ekumeenisesta perspektiivistä. Tässä tarkoituksessa asianomaiset kirkot julistavat, että niillä on yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon eivätkä halua tehdä mahdottomaksi sitä, että myös konkordian ulkopuolelle jäävillä kirkkoilla on osallisuus Kristuksen kirkkoon. Kun uskonpuhdistuskirkot julistavat, että niillä on keskenään kirkollinen yhteys, ja kun ne toteuttavat tätä kirkollista yhteyttään, niiden tarkoituksena on palvella kaikkien kristillisten kirkkojen välistä ekumeenista yhteyttä (46 §). Tarkoituksena ei siis ole aikaansaada uskonpuhdistuskirkkojen yhteistä rintamaa toisia kirkkoja ja tunnustuksia vastaan. Konkordiassa otetaan huomioon se mahdollisuus että tunnustukseltaan sukua olevat kirkot Euroopassa ja muissa maanosissa voivat liittyä kirkolliseen yhteyteen (47 §). Se on ilmaus Luterilaisen ja Reformoidun maailmanliiton välisen lähemmän yhteistyön odotuksesta (48 §). Kirkot, jotka liittyvät kirkolliseen yhteyteen lausuvat toivomuksen, että niiden keskinäinen yhteys innoittaisi niitä dialogiin ja yhteistyöhön muita tunnustuksia edustavien kirkkojen kanssa, ja ne ilmoittavat olevansa valmiit ottamaan huomioon tämän laajan ekumeenisen horisontin opillisissa jatkokeskusteluissaan.

Kirkollisen yhteyden julistamisesta ja toimeenpanemista käsittelevä jakso lähtee siis liikkeelle siitä vakaumuksesta, että asianomaisilla kirkkoilla on yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon, ja että niillä sentähden on yhteys keskenään. Konkordian tämän jakson arviointia määrääkin kysymys, onko uskonpuhdistuskirkkojen yhteinen osallisuus Kristuksen kirkkoon niin laaja,

että se oikeuttaa ja velvoittaa kirkkoja kirkolliseen yhteyteen, joka käsittää saarnatuoliyhteyden, ehtoollisyhteyden, interselebraation, yhteisen todistuksen ja yhteisen palvelun. Saksan luterilaiset kirkot ovat eräässä aikaisemmassa vaiheessa korostaneet, että ehtoollisyhteys edellyttää tunnustuksellista yhteyttä ja täten kirkon ykseyttä. Pohjoismaiden luterilaiset kirkot eivät ole tätä näkökantaa esittäneet. Leuenbergin konkordia ei merkitse, kuten yllä on esitetty, Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen tunnustuksellista yhteyttä eikä kirkollista ykseyttä, vaan sen tunnustamista että kirkkoilla on yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon. Myönteinen asennoituminen konkordiaan merkitsee Saksan luterilaisille kirkkoille suurempaa muutosta suhtautumisessa reformoituihin ja unioituihin kirkkoihin kuin Pohjoismaiden kirkkoille. On todennäköistä, että tämä muutos on tulosta ekumeenisesta keskustelusta eikä vähiten luterilaisten kirkkojen ja roomalaiskatolisen kirkon välisestä dialogista. On myös todennäköistä, että ajatus ennakoivasta, proleptisesta opillisesta ykseydestä, joka sekin on yksi ekumeenisesta keskustelusta peräisin oleva ajatus, on näytellyt suurta osaa, kun on määriteltä uskonpuhdistuskirkkojen kirkollisen yhteyden puitteita. Ajatus on tällöin se, että uskonpuhdistuskirkkojen saavuttama yhteisymmärrys evankeliumista ja niiden yhteinen osallisuus Kristuksen kirkkoon merkitsee lupasta tulevasta opillisesta ykseydestä ja tulevasta ykseydestä Kristuksen kirkossa. Kirkot elävät jo nyt uskoen tähän lupaukseen ja toimivat tiettyssä määrin ikäänkuin tuleva opillinen ykseys jo olisi käsillä. Tämä oikeutti ja velvoitti uskonpuhdistuskirkot senkaltaiseen kirkolliseen yhteyteen, johon Leuenbergin konkordia nyt viitoittaa.

2.2. Leuenbergin konkordian teologisia perusongelmia

Työryhmä, joka meillä järjestetyssä piispojen, teologisten tiedekuntien ja keskeisten kirkollisten organisatioiden edustajien neuvottelussa 15.5.1972 asetettiin, on kiinnittänyt 8.10.1972 päivätyssä muistiossaan erityistä huomiota vuoden 1971 konkordia-luonnoksen aktualisoimiin teologisiin perusongelmiin. Työryhmän muistiossaan asettamat kysymykset olivat niin keskeisiä, että ne on kohdistettava myös lopulliselle konkordialle. On aihetta tarkastella, onko lopullisessa konkordiassa ja syksystä 1972 käydyssä

kansainvälisessä keskustelussa päästy lähemmäksi niiden ongelmien ratkaisua, joihin suomalainen työryhmä viittasi.

2.2.1. Konkordia ja tunnustus

Tärkein Leuenbergin konkordiaan liittyvä ongelma on, tuleeko konkordia tulkita tunnustukseksi vaiko ei. Luterilaisissa kirkkoissa tunnustuksella on erittäin keskeinen merkitys. Tunnustus on luterilaisen käsityksen mukaan kirkkoa konstituiva. Kirkko on se mitä se on, tunnustuksessaan. Jos tunnustusta muutetaan, silloin muutetaan kirkon olemusta. Luterilaisella taholla onkin poikkeuksetta asennoiduttu kriittisesti tai torjuvasti nk. konsensusunioneihin, joissa eri tunnustusta olevien kirkkojen välinen ykseys on laskettu yhteisen tunnustuksen perustalle. On pelätty sitä, että uusi tunnustus mitätöi historialliset tunnustukset ja näin muuttaa kirkon olemusta. Uuden tunnustuksen täytyy sentähden täyttää se vaatimus, että se ainakin asiallisesti sisältää kaiken sen mitä kirkko on siihen saakka opettanut.

Leuenbergin konkordiassa otetaan huomioon luterilaisten omaksuma kanta tunnustukseen. Konkordia lausuu nimenomaisesti, että se ei ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi. Se sallii asianomaisten kirkkojen tunnustusten säilyttää sitovan asemansa. Konkordiaa ei siis ole muotoiltu niin, että se sisältäisi kaiken sen mitä kirkkojen historiallisissa tunnustuksissa on lausuttu. Senei voida katsoa korvaavan niitä tunnustuksia, jotka asianomaiset kirkot ovat hyväksyneet. Nämä tunnustukset ilmaisevat yhä sen totuuden, jota nämä kirkot pitävät välttämättömänä pelastukselle. Konkordian itsestään antaman selityksen mukaan kirkkojen liittyminen konkordiaan ei siis supista eikä muuta tunnustuksia.

Konkordia ymmärtää sitä vastoin itsensä sopimukseksi keskeisestä kristillisestä sanomasta, johon eri tunnustusta olevat kirkot ovat päässeet, ja joka tekee niiden välisen kirkollisen yhteyden mahdolliseksi. Tällä konkordia tahtoo sanoa, että se on jotakin muuta kuin tunnustus. Konkordian pyrkimyksenä on tasoittaa vastakohtia kirkkojen välillä ja tehdä mahdolliseksi niiden keskinäinen kirkollinen yhteys. Konkordia ei sisällä kaikkea sitä, mikä on tärkeää tai pelastukselle välttämätöntä asianomaisten kirkkojen kannalta, vaan ainoastaan sen mistä ne ovat yksimielisiä erityisesti niissä kysymyksissä, jotka aiemmin ovat luoneet konflikteja

ja aiheuttaneet hajaannusta niiden piirissä. Konkordia on siis jotakin sellaista, joka on vähemmän kuin tunnustus ja kuuluu näin eri kategoriaan kuin tunnustus. Luterilaiselta kannalta katsottuna tunnustuksen ja konkordian välinen ero on ennen kaikkea siinä, että tunnustus on merkitykseltään perustavaa laatua kirkon ykseydelle, kun taas konkordia ilmentää sen kirkkojen vakaumuksen perustaa, jonka mukaan niillä on yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon. Sentähden konkordialta täytyy voida vaatia sitä, että sen sisältö on molempien osapuolten hyväksyttävissä ja molemmille välttämätön. Konkordia ei saa peitellä vastakohtaisuuksia epäselvillä ja tasoittelevilla kompromisseilla.

Leuenbergin konkordia tulee myös jossakin määrin vahvistaneeksi asianomaisten kirkkojen sidonnaisuutta omiin historiallisiin tunnustuksiinsa. Evankeliumin ymmärtämisestä saatu yksimielisyys rakentuu vanhan kirkon ja reformaation tunnustusten perustalle ja syrjäyttää täten reformoitujen ja unioitujen kirkkojen aiemmin edustaman käsityksen, jonka mukaan tunnustus on tunnustamista aktuellissa tiluatiussa. Liittyessään Leuenbergin konkordiaan reformoidut ja unioidut kirkot sitoutuvat vanhan kirkon uskontunnustusten ja reformatoristen tunnustuskirjojen perustodistukseen. Sentähden ymmärtää, että Saksan unioiduissa kirkoissa Leuenbergin konkordia on haluttu sisällyttää ordinaatiolupaukseen. Luterilaisille kirkoille sellainen menettely ei tulisi kuuloon, koska niiden sitoutuneisuus vanhan kirkon ja reformaation tunnustuksiin on itsestäänselvyys.

Leuenbergin konkordiaan liittyy kuitenkin kolme sellaista seikkaa joiden takia ei voida ilman muuta tyytyä konkordian vakuutukseen, jonka mukaan se ei ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi.

Nk. esikonkordiaan, joka oli Leuenbergin neuvottelujen pohjana vuonna 1971, sisältyy lausumia, jotka tähtäävät siihen, että asianomaisten kirkkojen tunnustuksia tullaan selittämään kirkollisen yhteyden julistuksen avulla ja että tunnustukset ja konkordia suhteutetaan keskenään. Tämä viittaa siihen, että tuossa vaiheessa konkordia ja tunnustukset nähtiin samanarvoisina, ja että konkordia saatettiin ymmärtää tunnustuksen sitovaksi selitykseksi sunnilleen samaan tapaan kuin Sovinnonkaava eräissä luterilaisissa kirkoissa ymmärretään toisten vanhempien luterilaisten tunnustusten sitovaksi selitykseksi. Tunnustuksen ja konkordian välistä

suhdetta koskeva pohdiskelu, jota tapahtui Leuenbergin kokouksissa vuosina 1971 ja 1973 samoin kuin niiden välisenä aikana johti kuitenkin siihen, että itse konkordiatekstissä konkordia alistettiin tunnustukselle. Lause, jonka mukaan konkordia tulkitsee tunnustusta, pyyhittiin pois jo vuoden 1971 konkordialuonnoksesta, ja lopullisessa konkordiassa on tunnustuksen määräävää asemaa painotettu toteamalla nimenomaisesti, että konkordia ei ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi.

Tietyt yksityiskohdat konkordian syntyhistoriassa saattavat viitata siihen, että joissakin vaiheissa eri tahoilla on konkordiaa ajateltu tunnustukseksi tai että se käytännössä merkitsisi tunnustusta. Leuenbergin konkordia tulee kyllä olemaan pohja Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen kirkolliselle yhteydelle, mutta se ei ole vailla liittymäkohtia pyrkimykseen saada selvemmin kirkon luonne Saksan evankeliselle kirkolle, EKD:lle. EKD:llä on tähän saakka ollut kirkkoyhteisön luonne, mutta useilla tahoilla on toivottu sille selvemmin kirkon luonnetta. Tähän päämäärään voitaisiin jossakin määrin päästä, mikäli Leuenbergin konkordian voitaisiin tunnustaa heijastelevan sitä yhteistä uskonperustaa, mikä uskonpuhdistuskirkkoilla EKD:n piirissä on. Luterilaisten taholla tätä näkemystä on koetettu estää korostamalla, että konkordia ei ole tunnustus ja sisällyttämällä konkordiaan lauselman, jonka mukaan konkordiaan liittyvät kirkot ovat vakuuttuneita siitä että niillä on yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon. Konkordia ei enää täytä niitä vaatimuksia, joita pitäisi asettaa EKD:n kaltaisen järjestön tunnustukselle ja täytyy kysyä, onko itse asiassa toiveita siitä, että se hyväksyttäisiin niiden kirkkojen yhteiseksi tunnustukseksi, jotka kuuluvat EKD:hen. Joka tapauksessa on EKD:tä Saksan Demokraattisessa tasavallassa vastaava Bund der Evangelischen Kirchen in der DDR esittänyt, että konkordia on liian vähän sitova voidakseen muodostua perustaksi näiden kirkkojen keskinäiselle yhteistyölle. On myöskin todennäköistä, että konkordian maininta, jonka mukaan se ei ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi, estää käyttämästä sitä täydellisenä ja kirkko-oikeudellisessa mielessä eksplisiittisenä tunnustuksena niin EKD:n piirissä kuin muuallakin. Konkordian tällainen käyttäminen olisi ristiriidassa sen omien nimenomaisten intentioiden kanssa. Joka tapauksessa täytyy löytyä joku EKD:n kaltainen organisatio, ennen kuin

konkordiaa voidaan käyttää tunnustuksena. Se Euroopan uskonpuhdistuskirkkojen kirkollinen yhteys, jolle konkordia luo pohjaa, on itsenäisten ja suvereenien kirkkojen välistä yhteyttä. Konkordiassa on tietoisesti vältetty yhteisen päällystysorganisaation luomista kirkolliselle yhteydelle. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kannalta katsoen konkordia ei siksi saa tunnustuksen luonnetta.

Tarkastellessaan kolmannessa jaksossaan uskonpuhdistusajan opillisia hylkäystuomioita konkordia tulee ottaneeksi kantaa tunnustuskirjojen sisältöön. On kuitenkin kiinnitettävä huomiota siihen, että konkordia ei kumoa eikä peruuta tunnustuskirjojen opillisia tuomioita, vaan tyytyy osoittamaan, ettei tuomioita voida soveltaa konkordiaan liittyneisiin kirkkoihin. Tässä yhteydessä on huomionarvoista, että luterilaiset tunnustuskirjat eivät tuomitse nimeltä mainittuja uuden ajan teologeja, suuntia tai kirkkoja, vaan yksinomaan tietyt opit. Tuomiot koskevat kirkkoa vain siinä tapauksessa, että se nimenomaan asettuu kannattamaan tuomittua oppia tai siinä tapauksessa että luterilaisella taholla katsotaan kyseisen kirkon edustavan sellaista oppia. Jos sen sijaan kirkko ilmoittaa julkisesti, että sen oppi tulee ymmärtää sillä tavalla, etteivät tunnustuskirjojen tuomiot siihen yllä, ei luterilaisten taholla tämän jälkeen ole mitään aihetta katsoa tuomioiden kohdistuvan tähän kirkkoon. Tämä ei silloin merkitse, että Leuenbergin konkordiassa esitetyt kannanotot kiistanalaisiin kysymyksiin kuvaisivat luterilaista näkökantaa kokonaisuudessaan tai olisivat ainoa mahdollinen tulkinta luterilaisesta tunnustuksesta. Konkordian tarkoitusta ajatellen riittää, että kirkolliselle yhteydelle välttämätön ja riittävä on sanottu ja että se on yhdenmukainen luterilaisen tunnustuksen kanssa eikä sen opillisten tuomioiden ulottuvilla. Tässäkään tapauksessa konkordiaa ei voida pitää tunnustuksena tai tunnustuksen normatiivisena selityksenä. Konkordian tarkoituksena on ainoastaan tehdä selväksi, kuinka opillisia tuomioita tulee soveltaa, tai pikemminkin esittää, millaisissa tapauksissa niitä ei pidä soveltaa. Tämä edellyttää kuitenkin, kuten aiemmin on sanottu, sitä että luterilaisilla kirkkoilla on toisenseläinen näkemys tunnustuksen asemasta kuin reformoiduilla ja unionistuilla kirkkoilla.

On siis perusteltua hyväksyä konkordian antama vakuutus, ettei

se ymmärrä itseään uudeksi tunnustukseksi ja että se sallii kirkkojen tunnustuksille niiden sitovan aseman. Konkordiaan liittyvä kirkko pitää jatkuvasti kiinni omasta tunnustuksestaan, mutta katsoo konkordian antavan riittävästi tilaa oman tunnustuksen totuudelle. Luterilaiselle kirkolle tunnustus on edelleenkin se, joka luo perustan kirkon ykseydelle, ja joka on kriteerinä täydelle osallisuudelle Kristuksen kirkkoon. Konkordia käsitetään evankeliumin ymmärtämistä koskevaksi sopimukseksi, joka suo uskonpuhdistuskirkoille yhteisen osallisuuden Kristuksen kirkkoon ja tekee mahdolliseksi niiden välisen kirkollisen yhteyden.

2.2.2. Konkordian metodi

Suomalainen työryhmä kiinnitti muistiossaan vuonna 1972 huomiota siihen, että nk. proleptisen, ennakoivan opillisen ykseyden ajatus on kaikesta päätellen näytellyt tärkeää osaa konkordian valmistelutyössä. Niiden joukossa, jotka olivat laatimassa konkordia-luonnoksen pohjatekstina ollutta nk. esikonkordiaa, oli edustajia käsityksellä, jonka mukaan kirkolliselle yhteydelle riittäisi perustaksi kirkkojen yksimielisyys vanhurskauttamissanomasta, joka selitettäisiin evankeliumin keskiseksi sisällöksi. Tällöin arveltiin, että tämä merkitsi uutta verrattuna luterilaisuuden voimakkaaseen tunnustuskirjojen korostamiseen samoin kuin reformoitujen ja unioitujen kirkkojen tulkintaan tunnustuksesta tunnustamisena aktuellissa tilanteessa. Katsottiin, että vanhurskauttamisen evankeliumi toi esille sekä Raamatun että reformatoristen tunnustusten syvimmän sisällön. Keskittyminen vanhurskauttamisen evankeliumiin merkitsisi, että reformatoristen tunnustusten sisällöllinen yhteys säilyisi ja että mahdollisuudet nykyhetkessä tapahtuvaan aktueelliseen tunnustamiseen turvattaisiin, varsinkin jos tehtäisiin ero reformatoristen tunnustusten perustavaalaatua olevan todistuksen ja niiden historiallisesti ehdollisten, tätä todistusta alun perin ilmentäneiden ajatusmuotojen kesken. Toivottiin, että kirkot pääsisivät yksimielisyyteen tästä tunnustuskäsityksestä, ja että tämä ajan mittaan johtaisi yhä laajempaan ykseyteen kirkkojen jatkaessa keskinäisiä opillisia keskustelujaan ja saadessa kokemuksia yhteistyöstä ja yhteydestä. Sen takia arveltiin, ettei välttämättä ole tarvis odottaa kirkollista yhteyttä siihen saakka kunnes täydellinen opillinen ykseys olisi saavutettu. Täy-

dellistä opillista ykseyttä voitaisiin sen sijaan jo nyt ennakoida yksimielisyydellä vanhurskauttamisesta. Voitaisiin toimia ikään kuin lopullinen opillinen ykseys jo olisi olemassa ja astua kirkolliseen yhteyteen. Kirkollista yhteyttä pidettiin myös välttämättömänä edellytyksenä lopulliselle opilliselle ykseydelle siksi että yhteistyöstä ja yhteydestä saadut kokemukset johtaisivat kirkkoja perille lopulliseen ykseyteen.

Erityisesti Saksan luterilaisuuden piirissä kehiteltiin 1960-luvun loppupuolella ajatusta ennakoivasta opillisesta ykseydestä. Tällä tavalla koetettiin päästä siitä lukkiutuneesta tilanteesta suhteessa toisiin kirkkoyhteisöihin, jonka luterilaisten korostama käsitys, että ehtoollisyhteys edellyttää tunnustuksellista yhteyttä, oli aiheuttanut. Oivallettiin, että tällainen vaatimus teki jo etukäteen kaiken syvemmän kanssakäymisen kirkkojen kesken mahdottomaksi ja säilytti jakaantumana pitkiksi ajoiksi tulevaisuuteen. Toisaalta luterilaiset eivät halunneet olla korostamatta sitä, että tunnustuksellinen ja kirkollinen ykseys kuuluvat yhteen, eivätkä halunneet suostua kirkolliseen yhteyteen ilman yhteistä opillista pohjaa. Ennakoivan opillisen yhteyden ajatus vastasi näitä molempia pyrkimyksiä. Kirkollinen yhteys rakennettaisiin faktiselle yksimielisyydelle kaikkein keskeisimmistä kysymyksistä ja sitä kannattelisi toive kerran saavutettavasta täydellisestä opillisesta yksimielisyydestä.

Ennakoivan opillisen ykseyden ajatus on jättänyt jälkensä lopulliseen konkordiaan, niin sen rakenteeseen kuin sisältöönkin. Kun konkordia lausuu, että se esittää keskeisissä asioissa saavutetun yksimielisyyden, joka tekee mahdolliseksi kirkkojen välisen kirkollisen yhteyden, tämä voidaan tulkita ilmaukseksi ennakoivan opillisen ykseyden ajatuksesta. Samaa voidaan sanoa lausumasta, että Jeesuksen Kristuksen yksinomainen pelastuksen välittämistehävä on Raamatun keskipiste ja että vanhurskauttamissanoma sanomana Jumalan vapaasta armosta on kirkon kaiken julistuksen mittapuu. Voidaan myös viitata siihen, että asianomaiset kirkot sitoutuvat syventämään ja vahvistamaan yhteyttään ja käymään säännöllisiä opillisia keskusteluja keskenään. Kirkollisen yhteyden puitteita, johon yhteyteen kirkot julistavat olevansa valmiita yhdessä astumaan säätelee samoin ajatus ennakoivasta opillisesta ykseydestä.

Olisi kuitenkin väärin pitää konkordiaa yhden tai useampien yksityisten henkilöiden aikaansaannoksena. Konkordian parissa on tehty töitä kaksissa keskitetyissä neuvotteluissa, joihin osallistui hyvin erilaisten kirkkojen, teologisten, mm kirkko-oikeudellisten ja poliittisten suuntien edustajia runsaat 40 henkilöä. Neuvottelujen välisinä aikoina useimmat asianomaiset kirkot ovat käsitelleet konkordiaa ja esittäneet sitä koskevia muutosehdotuksiaan, jotka on melko pitkälle otettu huomioon. Siksi ei ole oikeudenmukaista ajatella, että konkordia olisi syntynyt yhtä ainutta yhtenäistä, yleisesti peittävää teologista metodologiaa.

Lopullista konkordiaa leimaa rakenteellisesti ja sisällöllisesti jatkuva pohdiskelu, mitä konkordia varsinaisesti on. Konkordian tulee tasoittaa kirkkojen välillä vallitsevia vastakkaisuuksia ja tehdä mahdolliseksi niiden välinen kirkollinen yhteys. Konkordian täytyy asettaa välttämätön ja riittävä perusta kirkkojen yhteydelle eikä se saa sivuuttaa sellaisiakaan vastakohtaisuuksia, jotka kumoavat kirkkojen välisen yhteyden. Lisäksi konkordian pitää osoittaa sen kirkollisen yhteyden ulottuvuus, johon astutaan ja ottaa huomioon, ettei kirkollinen yhteys ole samaa kuin kirkon ykseys. Lopullinen Leuenbergin konkordia pyrkii täyttämään näiden päämäärien asettamat vaatimukset, jotka Leuenbergin viimeisten neuvottelujen osanottajat suurin piirtein hyväksyivät, olkoonkin että näiden päämäärien toteuttamisesta saattoikin esiintyä erilaisia mielipiteitä.

Leuenbergin konkordian lopullinen teksti voidaan ymmärtää sen vanhurskauden evankeliumin opillisen kehittämisen alkuna, jonka kirkot yhdessä hyväksyvät ja joka suo niille yhdessä osallisuuden Kristuksen kirkkoon. Konkordian määritelmässä ei vastusteta ajatusta, että vanhurskauttamisen evankeliumi on yhteinen kirkkoilla, vaan niiden mukaan kirkot ovat päässeet kappaleen matkaa eteenpäin matkallaan kohti tulevaa opillista ykseyttä. Samalla kirkot ovat tulleet selvemmin tietoisiksi yhteytensä perustumisesta siihen, että niillä on yhdessä osallisuus Kristuksen kirkkoon eikä siihen että ne ovat Kristuksen kirkko. Tämä merkitsee todennäköisesti sitä, että se lopullinen opillinen ykseys, jota konkordia haluaa ennakoita, siirtyy hyvin pitkälle tulevaisuuteen.